

Tasdawit Σebderrehman Mira n Bgayet

Tamezdayt n tsekliwin d tutlayin

Tasga n tutlayt d yidles n tmaziyt

Tazrawt n Master

Tayult n trakalt tamutlayt

Asentel

Taznatit

Aglam n tmeslayt n At Seid

Syur :

ARAB Hammou

S Imedad n Mass :

HAMEK Brahim

Aseggas Asdawan 2015-2016

Abuddu

Ad buddey tazrawt-inu i :

- ✚ Ba d yemma ad sen-yeszeggat Rebbi g wussan-nsen, ad ten-yejj Rebbi yaney.
- ✚ Yayetma : Soufi, Mouhmed, Elarbie, Ahmed, Abdellah, d uletma Aicha mebla wa tettuy tisednan n ayetma Saliha d Fatima.
- ✚ Lqum-inu gaε-nsen; id tatti d id εemmi d gaε win yeffyen sis-sen, ladya taqbilt n At Σrab.
- ✚ Lqum n At Seid d gaε tamuht n Gurara.
- ✚ Yimdukal-inu gaε-nsen d gaε wi yi-yessnan.
- ✚ Yinid i yexsen tutlayt-nsen tayemmat tamaziyt, d tameslayt-nsen taznatit.
- ✚ Yinelmaden d yiselmanen n tesga n tutlayt d yidles n tmaziyt n Bgayet.

Asnemmer

Ad as-nini talemmiht tameqqant i Mass HAMEK Brahim i d-yellan s lmendad i tezrawt-tu.

Talemmiht i yiselmaden gaε n tmaziyt i ney-d-yuccen, d niwwi-d fell-asen tamussni segmi nutef ya tesdawit almiead i nuşal-d ya dadi uswir-wu n Master.

Talemmiht i yemdukal-inu gaε, d cra win i ney-d-yuccen afus n leewin bac ad yali leqdic-wu.

Talemmiht i yinelmaden d yiselmaden n tesga n tutlayt d yidles n tmaziyt n tesdawit n Bgayet.

Hammou

Isegzal d yizmal i nemmud g tezrawt

Isegzal

MD : amedya

GT : ger tamawt

Atg : ar taggara

Ml : amalay

Nt : unti

Ud : udem

Izamulen

Ø : wa telli c

[] : tira tamsislant

// : tira tasnislant

Ayawas

I. Tazwert tamatut	10
II. Aħric n tesnarrayt	
1. Asissen d ufran n usentel	15
2. Iswi n leqdic	15
3. Asissen n wammud	
3.1. Ammud.....	15
3.2. Asissen n temnadt.....	16
3.3. Asissen n yimsulya.....	17
4. Tarrayt n tesleħd	18
III. Aħric n temsiselt	
1. Tamsiselt tagsusrant.....	20
1.1. Anagraw aniyri.....	20
1.2. Tizegnyira	22
1.3. Anagraw n tergalin.....	22
1.3.1. Iggayen / Izenzayen	23
1.3.2. Tisussamin / Timeyriyin	23
1.3.3. Tigħanculwiyin	23
1.3.4. Tuffayin.....	24
1.3.5. Tigħanzayin.....	25
2. Tamsiselt tuddist	25
2.1. Tamsertit jajj n wawal.....	26
2.1.1. Tamsertit ja ssat	26
2.1.2. Tamsertit ja deffa	26
2.2. Tamsertit g wuddus	27

2.2.1. Tamserdit ya ssat	27
2.2.2. Tamserdit ya deffa	27
3. Anagraw asnimeslan	29
3.1. Anadi f yimesla i ya-sen yella azal n yimeslicen	29
3.2. Tafluyt n yimesla.....	31
Taggrayt	31

IV. Aħric n tesnalya

Ixef amezwa: Isem d urbib

1. Tasnalya n yisem	35
1.1. Ticrað tigejdanin	35
1.1.1 Tawsit	35
1.1.1.1. Ismawen i yellan tawsit.....	36
1.1.1.2. Ismawen n yikket tewsit.....	38
1.1.2. Amdan	39
1.1.2.1. Timlilit n teyra.....	40
1.1.2.2. Tahrayt	40
1.1.3. Addad	42
a) Ismawen ibeddun s « a ».....	42
b) Ismawen ibeddun s « u »	42
c) Ismawen ibeddun s « i ».....	43
d) Ismawen ibeddun s « ta ».....	43
e) Ismawen ibeddun s « ti »	43
1.2. Ticrað tisuddimin	44
1.2.1. Isem n tigawt d yisem n tyara	47
1.2.2. Isem n umeskar.....	47
1.2.3. Isem n wallal	47
1.3. Ticrað timazzayin.....	48

2. Arbib ameskan	49
a) Arbib ameskan n tizin	50
b) Arbib ameskan n waggug	50
c) Arbib ameskan n ubder	50
d) Arbib ameskan n tiġent	51

Ixef wis sen: Imqimen

1. Imqimen udmawanen	53
1.1. Imqimen udmawanen ilelliyen	53
1.2. Imqimen udmawanen iwṣilen	54
1.2.1. Imqimen udmawanen iwṣilen n yisem	55
1.2.2. Imqimen udmawanen iwṣilen n tenzeyt	56
2. Imqimen irudmawanen	57
2.1. Amqim ameskan	57
2.2. Amqim arbadu	58
2.3. Amqim amattar	59
2.4. Amqim amassay	59

Ixef wis caeed: Amyag

1. Tasnalya n umyag	62
1. Ticrad tigejdanin	63
1.1. Amatar udmawan	65
1.1.1. Talya tudmawant	65
a) Amyag n tigawt	65
b) Amyag n tyara	67
1.1.2. Talya tarudmawant	69
a) Anad	69
b) Amatar n umayun	70

1.2. Askim n tmezra	71
1.2.1. Timezra n umyag g yimizri.....	71
1.2.2. Timezra n umyag g yimizri ibaw.....	72
1.2.3. Timezra n umyag g urmir	72
1.2.4. Timezra n umyag g urmir ussid	73
 2. Ticrad tisuddimin	74
2.1. Asway.....	74
2.2. Attway.....	75
2.3. Amyay	76
 3. Ticrad timazzayin	77
3.1. Imqimen iwšilen n umyag.....	77
3.1.1. Va umežwa n umyag.....	77
a) Imqimen iwšilen usriden	78
b) Imqimen iwšilen irusriden	78
3.1.2. Va uneggaru n umyag	79
3.2. Tizelyiwin	79
a) Va umežwa	80
b) Va uneggaru	80

Ixef wis ukuz: Iwuranen

1. Iwuranen	83
1.1. Iwuranen isumranem.....	83
1.1.1. Imezdayen	83
1.1.2. Imsugal.....	83
1.2. Iwuranen war isumranen.....	84
1.2.1. Tinzay	84
1.2.2. Iwuranen irulmisen	86

a) Imerna n wadeg	86
b) Imerna n wakud	87
c) Imerna n tilawt	87
d) Imerna n tibawt	88
e) Imerna n usurdu ney ccek.....	88
V. Taggrayt tamatut.....	90
VI. Ammuy n yidlisen	94
VII. Tijentaq	
VIII. Ammud	97

I. Tazwert

tamatut

Tazwert tamatut

Nezma ad nini tutlayt n tmaziyt tuəwaş tazayt s yikket tama; tazayt taneşlit tettarew-d tineqlin, cad tanqelt tezma dax tatt ad ney-tucc tineqlin-ines, ayen wawal-wu nenna-t-id bac ad d-nini dax tatt tamaziyt ayed tutlayt taneşlit s yis-s i d-ffffyent iksiñint tantaliwin (tacawit, taqbaylit, taznatit, tumzabit, tacelhit, atg.) g cad tantala seg tentaliwin-tinunt ad t-id-naf la tzun f waṭas n tmeslayin, necnin g tezrawt-nney nemmud-it f tmeslayt n At Seid i yellan ayed tameslayt seg tmeslayin n tantala taznatit i yessawalen imezday n Gurara.

Ameżwa g mezruy i yessudan taznatit ayed Iben xaldun lwaqt i yżun Imaziyen n Tefriqt Ugafa f sent taggayin; Şenhaja d Znata, yenna-d fell-asen: Şenhaja bahdi-dsen yettaf “ BERANES ”, netnin ayed ini-d i yeeman g ȳamawen wa tbeddilen ci amkan ney wadeg i ȳemmun d-es. miggu ayed Znata yenna-d fell-asen : bahdi-dsen yettaf “BUTR ”, netnin wa ȳemmun c g yiggen wadeg axaṭer tuydeht-nsen tbedd f wulli amkan i d-es ufen aman d usekla f ad d-es qqimen, s yini lant cra n tqebbal ȳfant g ayen yisem-wu Znata dewlent tinint i tmeslayt-nsen taznatit. Ad d-naf daxta André Basset yemmud tizrawin tussnanin f Znata, g tasut tis 19, mani i yeggig tantaliwin n teznatit am ccyl ayed tutlayt iman-nens fyen-tt-d seg tutlayt taznatit, mani yemmud tasleħt f tantaliwin tiznatiyin, elahsab André Basset taznatit ayed tutlayt s yiman-nens tzun f tantaliwin acku yemmud idlisen isemma-yasen; (taznatit n clef, taznatit n twat d Gurara, taznatit n wargla, atg). Ihi ameżwa i yemmuden tazrawt tussnant f teznatit n Gurara ayed André Basset g useggas n 1887. S wammu At Gurar tinin i yemma-nsen necni ayed Znata nessawal taznatit.

G tezrawt-nney ad nemmud tasleħt f tmeslayt n At Seid i yellan g tantala taznatit i ti-sawalen At Gurara. Leqdic-nney ad d-yattef g tussna n tesnilest gi tayult n tesnata, mani i ya ngigg aglam n tmeslayt-tu, g uswir n tesnalya.

Macca nezwa uqbel s uswir n temsiselt bac ad d-nessawed ad d-nessen tulmisin i yellan gi tmeslayt n At Seid bac ad fell-aney tefsis tesleqt n talqa.

Iswi agejdan i nettqel-as s deffa n usentel-wu ayed aglam n talqiwini i yellant g tantala taznatit g uswir n tesnalqa, d ussuffey n tulmisin d yittewlen n tmeslayt-tu, d asili n tantala taznatit d ussuffey-ns seg tuydeht i tella d-es (timawit) ya tayult n tussna d usebbasu.

Nemmud tazrawt-nney s teznatit bac ayref aznati ad yessen belli tantala-ns wa teggi ci tin tidaht d seqqaq berk, maca tezma ulad ad d-tilli ayed tin tiyri d usebbasu ussnan. Seg iswan-niđnin n tezrawt-tu bac ad tilli ayed tnast i ya naežem tafluyt i yinid i ya ylemden ney la xsen ad lemden tamaziyt (taznatit) ama ayed inelmaden n tesdawit ama iy iselmaden g uselmed.

Wa lint c atas n tezrawin i yettwaggent f tantala taznatit. Nufu berk leqdic i yemmud André Basset g useggas n 1887 «Zenata du Touat et Gourara», d leqdic n tsistant g wannar i ngigg g seggas n 2013-2014, s lmendad n ARAB Hammou, Atoui Lakhdar, Belacel Merzouk, Bitam Younes.

Miggu tizrawin n uglam i yettwaggent f usentel-wu g tantaliwin-niđnint ad d-nelqa ktant lant hawel ad nessuda si-sent:

- Rabehi allaoua, 1995, *Description du parler d'Aokas Ait Mhend, (Bejaia, Algérie) Morphosyntaxe.*
- Aissou Oardia, 2007, *Etude comparative de deux parlers d'Algérie dialecte Kabyle (parler d'Aokas et parler d'Irjen).*

1. Tamukrist

Bac d nawed ya yiswi-ney yuwi-d fell-aney ad d-nel f tmukrist-tu: Tawyen ittewlan d tulmisin n yimyagen, yismawen d iwranen n tantala taznatit s tama n talya, d manek i yettili usuddes n tayunin g tmeslayt n At Seid ?

2. Turda

Yezma ad d-naf talyiwin n tayunin n umawal d tjerrumt g tantala taznatit wa mxalafent ci ħawel f tinid n tmaziżt, maca ad d-naf d-sen tulmisin-nes i t-isufraren f tantaliwin-nniđen.

Bac ad nezma ad nal f tmukrist-tu nedfer tarrayt n uglam n tmeslayt axāer s waglam i nezma ad d-nza tulmisin d yittewlan i tufrar d-sen tameslayt-tu.

Nżun tazrawt-ney f sen yiħricen, aħriċ ameżwa yus-d f uswir n temsiselt, aħriċ wis sen yus-d f uswir n tesnalya, mani i t-nżun f ukuż n yixfawen: ixef n yisem, ixef n umqin, ixef n umyag d yixef n yiわuranen.

II. Ahric n

tesnarrayt

Iferdisen n tesnarrayt

1. Asissen d ufran n usentel

Tazrawt-tu i ya nexdem ayed tin i ya nattef gi tayult n tesnilest, tussna n tesnatala, ayed aglam n talya n tayunin n umawal d tjerrumt, g tantala taznatit tameslayt n At Seid.

Afran n usentel-wu wa d-yusi c ħir amuya, yus-d s waday n ħawel n tmental ad ninni si-sen :

- Tamisiwt-ney (lexşaş) mi wa nenni tuqqa n leqdicat i yella f tantala-tu ladya tameslayt n At Seid.
- Aċenni n leqdicat i yellan g tesnilest n tutlayt tamaziżt.
- Necni neċma g tamnaqt n At Seid, ayen i ney-yejjan ad d-nfan usentel-wu d ad d-neglem tameslayt-tu.

2. Iswi n leqdic

Cad tayewsa g tuydeht-tu yella ya-s iswi ney iswan i yettwag fell-asen, ihi dax-tatt tazrawt-ney mi la nexs ad t-ngigg llan ya-s iswan i la texs ad tawed ya-sen, ad d-nessebdar iswan-inun :

- ad d-neered ad d-nesken tulmisin n yikket tmeslayt n tantala taznatit, ayed tameslayt n At Seid i yellan g tamnaqt n Gurara.
- la nexs ad nawed ya usegzi n talyiwin i yellan gi tmeslayt At Seid.
- la nexs ad nawed ya talya n tayunin (isem, amyag, amqim, awuran.) manek i mudent d manek i tettli talya-nsen gi tmeslayt-tu.

3. Ammud

3.1. Ammud

Ammud-ney ayed win izunen f sen yisental ameżwa yessawal f Ifli, wis sen yessawal-d f Twiza, asental ameżwa “ifli 1” ayed win i t-id- nuwi f umsuley-ney, ma d asentel wis sen “ifli 2” d “twiza” nuwi-ten-d seg udlis “

TEXTES ZENETES DU GOURARA ” i yem mud BELLIL Rachid g useggas n 2006, mani i yem mud g udlis-wu agraw n yiđrisen id ten-yiwi seg wannar ixedmasen tasuqilt ya tutlayt tafransist. Nuwid idrisen-ninu acku ayed idrisen i d- yegmar seg wannar n At Seid d Gurara.

Ifli

Ayed alall n uşuśel d tazunt n waman i yellan gi temnađt n Gurara, ayed agraw n tanutin i yellant ttwayzunt g cal bac ad awđen ya waman i yellan s waday n ucal, tanutin-tinunt yella jar-asent wassay s nfudat i yessawađen aman jar-asent, yettili-d uzluley ney agesri i yetteawanen aman bac ad d-fyen waman s ujenna n tmuħt (yusru), s yin ad atfen ya tqešrit, i d-es ya tilli tazunt n waman jar ifellaħen I yemmuden twiza g ayen yefli.

Twiza

Ayed ikket tyewsa i yettwasnen ya imaziġen gaε, gi temnađt n Gurara twiza ayed tin i yellan g cad lħajet, tsaka, takehza, afrag, asedebdeb, atg., g lfarh d lqarħ, twiza ayed mi tella cra n ixedmat ad teiđed i bidden ad assen ad k-uccen fus n lemawna. D cek day-cek aheċċa miggu yella ya-s ci ad traħed ad teewend, ayed tu i s-tnin twiza.

3.2. Asissen n temnađt¹

At Seid ayed ikket tħiġi want seg tħiġiwanin i yettafaren wayir n Timimun l-wilaya n Adrar, tella ayed tħiġi want seg użun amnem hal n useggas n 1989. Tidhaħt n tħiġi want ayed tin yellan g At Seid, tħiġi want-tu ayed tin i d-es yellan azal n 8219 n bidden g useggas n 2008, d tin yesean azal n 650 Km².

Bidden i d-es eman żunen f iżjamawen iksen iżjamawen ssawalen taerabt ayed Laxnafsa, am Lħaj gelman, yummad, yeyzer, babayedda. Llan iksiđnin

¹ Uwyey-d issalen-inun seg tħiġi want n At Seid.

iyamawen sawalen taznatit d ayed mani ig tella tayiwant ayed znata am At Eebdelli, At harun, At bamussa, Buddara, Ayam n cix, Ayam n tazat, Ayam n hzuf, Iguzulen, Ilazun, Kali, Aylad. Iyamawen-ninu żunen f tÿiwant n At Seid

Tilisa n tÿiwant n At Seid llan yid ukuz n tÿiwanin, seg tijji ad d-naf tayiwant n Qser qeddur d tÿiwant n At eissa, seg lqeblet d minej ad naf tayiwant n Timimun, seg tazat ad naf tayiwant n tin neħkuk.

At Seid ayed tin yellan g liqlim n Gurara, acku tamnaqt n Adrar ttważun f caeed n laqalim; “ iqlim Gurara, iqlim Twat, d iqlim Tidekkelt ”, tamnaqt-tu n Gurara ayed tin yezgan gi tnezruft n tmuht n Dzayer.

Tamuht-tu ayed tin i yettwassnen s yinijiwen i d-yettasen sag amkan imi llan ya-s imukan n uħwas d uyimi, d ttwasen day s tfellaħt d tkehza imi amkan-wu ayed win i d-es llan waman d yiflan, d cal-ns yeşbah i tkehza ayed imekkahz.

3.3. Asissen n umsulyu

Ammud-nney ibedd f iggen umsulyu. Nesea dax tta ammud-niden i d-niwi seg udlis.

Tanekwa : Ljuzi

Isem: lhaj mhemed

Leżemer: 80 n yiseggasen

Tuzzuft: ayed awtem

Leqdic : ayed afellaħ d ukiyyel n waman

Tayuri: iżra deg zawiya

4. Tarrayt n tesleđt

Tarrayt n teşleđt i netbae g tazrawt-ney ayed tarrayt n uglam mani i t-id-nżun f sen yiħricen :

- Ahric ameżwa : ayed win tamsiselt, mani i t-nżun f sen, g meżwa nsiwel-d f tamsiselt tagsusrant; nemmeslay-d f unagraw n tiġra, izgeniġra, d unagraw n tergalin i yellan gi tmeslayt n At Seid, s yini nsiwel-d day f tamsiselt tuddist; mani i d-nemmeslay f tamsertit jajj n wawal d temsertit barra n wawal.
- Ahric wis sen : ayed ahric n tesnalja, mani i t-id-nżun f ukuż n yixfawen, ixef ameżwa neglam-d d-es talya n yisem d ticrađ-ns (ticrađ tigejdanin, ticrađ tisuddimin, ticrađ timazzayin.), ixef wis sen neglam-d talyiwin n yimqimen i yellan ama d (imqimen udmawanen, imqimen irudmawanen) i yellan gi tmeslayt-tu, ixef wis caeed neglam-d talya n umyag d ticrađ-ns (ticrađ tigejdanin, ticrađ tisuddimin, ticrađ timazzayin.), ixef wis kuz neglam-d iwuranen i yellan gi tmeslayt n At Seid, ama d (iwuranen isumar, iwuranen warisumar).

Tarrayt i netbae bac ad nessiwađ ya yiswi-ney tella amu, ad nucc tamuylíney s umat f uferdis, umbaed ad nawi awal n yimusnawen f uferdis-wu, s yini ad nucc imedyaten id ya nekkes seg wammud.

ya uneggaru n cad ahric nuccu taggrayt f uhric.

III. Ahric n

temsisel

Tazwert

G uħriċ-wu, ad nezrew imeslicen i semrasen gi tmeslayt n Atseid, g ayen yerzan adeg d agama n ususru i yettilin g usagu amsislant, ad neñni f ayenhad ci fu ad ngelm d ad neskanayen i nufa d amaynut g temnaqt-tu.

I. Tamsiselt

Tamsiselt ayed ikket tfurkect seg tfurkac n tesnilest i d-yettawyen f tiyri n yimesla n miden bella mi tiwid laxbar iunamek. Tekkes daxetnin imesla, ulad miggu sexxdamen-itēn miden bac ad siwlen (tusut), tettayranej tzerraw ulad imesla i yellan waggi c n biden. F ammu yenna-d B.MALMBERG² « nettat tettawid f wuguren mani llan wa gi ci ყil f imesla n tutlayt i tend ya naf ayed ahric n tesnilest».

Aħriċ-wu n temsiselt izun f :

- Tamsiselt tagsusrant.
- Tamsiselt tudust.

1. Tamsiselt tagsusrant

G temsiselt tagssusrant ad nezza anagraw n teyra d unagraw n tergalin, ad nezza manek id ya nessufey tulmisin n cad anagraw g tantala taznatit gi tmaslayt n At Seid.

1.1. Anagraw n aniyri

Tiyra ayed tinid i yettmuden-t aznaz ney tijijit n tqahqarin ney yinzizen n taġuct, wa llint c tiyra i yella-net ayed tisusamin. g tantala taznatit am nettat am tantaliwin n tmaziżt n ugafa, ayed tinid i ylant caeed n teyra tigejdanin ney tinid i ya-s llan tawuri tinidnin tayed alyacen bark. f ayen wawal-wu yenna-d A.

² MALMBERG (B.), 1971 : 05 « *Elle s'occupe des problèmes généraux et non seulement des « sons » d'une langue déterminée, une partie de la linguistique générale.* »

BERKAI³ : « d krađ n teyra i yellan deg tutlayin akk yettwssnen : i, a d- u Mi ara nesdakel deg wunuŋ idgan n ugsusru-nsent ad d-naf talyan ukerdis» yenna daxetta A. BASSET⁴ « agraw-wu yesku f temgarda n sant tfesniwin, ikket teama ikiđedt ayed tilemt ».

Tiyra	Imedyaten
[æ]	[ædyay], [tæwiza], [ænfif], [tsakkæ]
[a]	[aman], [ganga], [tsakkæ]
[u]	[tanut], [utṭob], [yzun], [tuber]
[o]	[tamoht], [taxbot], [tiχoni]
[i]	[ifli], [ænfif], [idman]
[ə]	[taməzwaht], [ixəs], [æjənna]

Azal amsislan n teyra

[a], [æ] ayed igen n yimeslic i yellan axater wa yelli c lxilaf jer-asen gi twuri, wa nufi c tiyugiwin taddayin jer-asen, [æ] yettwanṭaq d uffay mi yili g wawal manillan ssat-nes iskilen uffayen. Md : **[abarih], [anæh]**.

[u], [o] : ayed igen n yimeslic i yellan axater wa yelli c lxilaf jer-asen gi twuri, wa nufi c tiyugiwin taddayin jer-asen, [o] yettwanṭaq amu mi tella tufayt ssat-nes ney s deffa-nes. Md: **[zon], [oṭṭo]**.

[i] : d tiyri i yellan ya-s tawuri-nes, yeəni ayed imeslic wa ya-s yelli c asmeskel. Md : **[ikkəs]**.

[ə]: tiyri tilemt, agsusru-nes ayed alemmas. tiyri tarsenslit, tettilli bac ad tessifses agsusru, tettekkes asegrew n uja n sant tergalin, wa tersi c g wawal.

Md : **[dwəl]**.

Awennet f tefluyt:

³ BERKAI (A.), 2015 : 08.

⁴BASSET (A.), 1952 : 07 « *Le système de base paraît reposer sur une opposition de deux degrés, le plein et degré zéro.* »

Ilmend n tesleħdt i nemmud nufu belli anagraw n teyra g tantala taznatit yesku f caeed n teyra; a, u, i.

1.2. Tizegniyra

Tizgeniyra ayed imesla i yellan jer tiyra d tergalin. axater g ugsusru-nsent tizemt n wuzwu wa tueżim manek iylaq i bac ad d-illint ayed tiyra, wa yehjil manek i wata bac ad d-illint ayed tirgalin yenna-d A. BERKAI⁵ «tizegnyira d imesla i d-yezgan gar teyra d tergalin : abrid nuzew ur iserreh ara aken iwulem aken ad ilint d tiyra, ur yergil ara akken iwata ikken ad ilint d tirgalin», f wamu miggu ttwagsusrent-d s lgehd, tilint-d ayed tirgalin, miggu ttwagsusrent-d s tefses deglant-dayed tiyra. A. REBHI⁶ « Nezma ad nini tizegnyiri tinyit /y/ d tulwiżant /w/ ad ten-gigg ayed tirgalin ».

G tantalt taznatit llant sant n tezgeniyriyin, y, w.

Md : [ifli] / [yifli]

[Ufuy] / [wufuy]

1.3. Anagraw n tergalin

G unagraw-wu n tergalin ad d-nemmud manek id ya neglem tirgalin i yellang tantala taznatit, syini ad as-net-nexdem tasleħdt ɛla hsab: n tigayin/tizenzayin, timsiwin/tisusamin, tinyiyin, tufayin.

Tirgalin ayed imesla id d-yettafen uguren g ugsusru-nsent bella tallelt n teyri i yellan ya ssat ney ya deffa. A BERKAI⁷ « Targalt dayen tettmaga s uzwu id d-tteffy seg yidmaren, maca azwu-ya yezga yettmagar-d ugur deg ubrid-is »

⁵ BERKAI (A.), 2015 : 08.

⁶ RABHI (A.), 1994 : 16 «Les semi-voyelles palatales /y/ et vélaire /w/ sont considérées comme des consonnes. »

⁷ BERKAI (A.), 2015 : 08

1.3.1. Iggayen/izenzayen

G tantalt taznatit azgen ameqqan n tergalin ayed imesla igayen, bşşah llan cra n yimesla izenzayen am /f/, /s/, /z/, bşşah ayed imesla izenzayen inaşliyen wa d-kkin c seg imesl igayen, g leqdic-nney wa d-nettif c imesla izenzayen id d-yekkan seg tergalin tigayin, am /b/, /d/, /g/, /k/, /t/, wa ya-s llin c izenzayen.

F amu tantala taznatit ayed tantala taggayt.

1.3.2. Tisusamin/timeyriyin

Timeyrit d tsusamt tedwwel ya ulwiwed n tiqeħqari-nney (inzien n tayuct), g ugsusru miggu lwiwden ad d-ucen tirgalin timeyriyin, miggu wa lwiwden c ad d-ucen tirgalin tisusamin. A BERKAI⁸ « Mi ara yili yużal ugranzaz, inzien n tayect mlalen, mi ara d-yekk uzwu gar-asen telwiwiđen ttaken-d tayect ney tayrit. Tirgalin i yesean tayect-a qqaren-asant tirgalin timayriyin(timayrit). Mi ara yili yeldi ugranzaz, inzien n tayect ur mlalen ara, azwu ad d-yekk gar-asen war ma lwiwden, aya ur d-igellu ara s tayect. Tirgalin yettwagsusrun akka, war tayect qqaren-asant tisusamin(tasusamt). »

Gi tmeslayt n At Seid, llant d-sent tirgalin timeyriyin am : /b/, /d/, /r/, /l/, /z/, /j/, /g/, /y/, /m/, /n/, d llant daxetnint tirgalin tisusamin am: /f/, /s/, /t/, /c/, /k/. Md: tirgalin tmeyriyin: /b/ [baeəd], [biddən]; /d/ [cad], [daddi]; /m/ [tamoh̪t], [mmi]

Md: tirgalin tsusamin: /s/ [sqaq], [sən] /f/ [ifli], [fəy] /k/ [akəb], [tsakka].

1.3.3. Tigyanculwiyin

Tiganculwiyin ayd ambiwel n wanbun lwaqt i ya nesgesru targalt, tettban-d am mi yella yettwagsusr-d yid-s [w]. A. BERKAI⁹ « tirgalin i yessemalayen sin igsusran: yiwen yer zdat, d tuffya n wancucen, d akernenni-nsen wayed yer deffir, d azar n yiles i yettekkin yer wulwiy ney i yeddemiren yer tankart: [k^w] »

⁸ BERKAI (A.), 2015 : 18

⁹ BEKAI (A.), 2015 : 15.

[g^w] [ɣ^w] » tennad daxettat G. MOUNIN¹⁰ « tiganculwiyyant ayed asegsa n sen yimesla f ikket tbiket : g igen wakud s wagraw n wanbun d tadewla n yiles ya tqehqaħt »

G tantala taznatit ilmend n unadi i nexddem nufu belli wa llint c tergalin i ya-sent tella tanyit, f amu nezma ad ninni belli tantala-tu wa ya-s yelli c inyien.

1.3.4. Tuffayin

Tufaytayed mi la nefs ad nessegħusru targalt azwu-wen ad igaw g yimi nessufuγ-it-id f ikket tikelt yettuc-anney-d tirgalin tufayin. A. BERKAI¹¹ «D imesla isemlalen anda taffa n yiles tettarra yer tama n deffir n yimi yer tenkart ixef-is yrta tama n zdat n yimi: [d] [t] [z]». B. MALAMBERG¹² « Mi la nefs ad tekk tufayt, agsusru agejdan ad as-naenij l-jehd n usiha i yiles ya tenkart.»

Uffayen	Amedya
[ş]	[taqəşrit], [şwarda]
[z]	[yənqaz], [zunən], [iziman]
[t]	[tit], [ottub], [tæhga]
[ɾ]	[takrumt], [irrah]
[m]	[omo], [immuđ]
[w]	[warahēyc]
[b]	[bæ], [barra]
[l]	[aləm]

¹⁰MOUNIN (G.), 1974 : 94 « La réalisation phonique produite au moyen de deux articulations : à la fois par le rapprochement des deux lèvres (labiale) et l'élevation du dos de la langue vers le voile du palais (dorso-vélaire). »

¹¹ BERKAI (A.), 2015 : 15.

¹² MALMBERG (B.), 1993 : 60 « Pour obtenir une pharyngalisée, en plus de l'articulation principale, il y a poussée de la racine de la langue dans la région du pharynx. »

Awennet f teflyut

G tasleqt -nney nufu belli llan g tantala taznatit ḥawel n tergalin tufayin, seg-sent :ş, ʐ, t̪, r̪, m̪, w̪, b̪, l̪. Başah g targalin-inun yella mani id nufu tayuga tadayt, yella mani wa nuffi c tayuga tadayt

Tergalin i sen-nufu tiyugiwin tadayin:

/s/, /ş/: ssuf (sebzeg), şşuf (tađut)

/z/, /ʐ/: izi (abeeɛɛuc), iži (yella deg tfekka n umdan)

Tergalin i ygen wasen-d-nuffi c tiyugiwin tidayin: t̪, l̪, m̪, w̪, b̪

Ilmend n imedyaten i fell-asen nemmud tasleqt nufu belli tufayt i yellan g tigaliun-niuayed tufayt tanaslit, wa d-tussic seg tergalin nniđen.

1.3.5. Tigyanzayın

Tazgenagayt ayed agsusrū n yeket tergalt s usemlil jer sant n tergalin, ikket ayed taggayt, tnideṭ ayed tazenzayt. A. BERKAI¹³ « Tergalin-a kkant-d seg temlilit n tergalin tiggayin d tizenzayin: (ttbinent-d) beddunt s tergalin tiggayin ttfakkant s tzenzayin, d acu tettwagsusrunt yef tikkelt, mačči yiwt deffir tayed:[t^s] [d^z] [t̪] [d̪] »

Ilmend n unadi i nexdem g leqdic-nney, nufu belli tameslayt n At Seid gi tantala taznatit wa d-es yelli c tigalin tizgenagayin.

2. Tamsiselt tuddist

G temsiselt tuddist ad nemmud tasleqt-nney f temsertit.

Tamsertit tettilli g ususru miggu mqabalgħen sen n yimeslicen g wadeg n ususru mgawen g yigen wuddus, yezma umeżwa ad yeks wis sen, ney wis sen i ya yeks ameżwa, ney ad yefruri igidjen amaynut. K. NAIT-ZERRAD¹⁴ « tamsertit tettased s unermis jar sen yemcalayen, igen si-sen yettu, wan iđen ad

¹³ BERKAI (A.), 2015 : 16

¹⁴ NAIT-ZERRAD (K.), 1995 : 28 «L'assimilation se produit au contact de deux phonèmes. Un des deux disparaît, l'autre se transforme en tendu, parfois avec apparition d'un appendice labio-vélaire.»

yedwal ayed sen, ci n tbika yetasa aċenni n tenculwiyyant ». BERKAI¹⁵ « Tella temsertit mi ara yaz yimesli yer wayed, deg wadeg ney deg uskar n ugsusru, alamma yunza (yttemcabah) yur-s deg kra n yittewlen ney ad d-yuval mađi am netta. Mi ara tilli temsertit yef yiri n sin wawalen qqren-as amečči »

Tamsertit tezma ad tilli jajj n wawal ney tezma ad tilli g wuddus, daxetta tezma ad tilli ya ssat d tezma day ad tilli ya deffa.

Tamsertit tettilli ċla ħsab adeg n ugsusru, ney tinefkit n tmeyrit, ney tufayt.

2.1. Tamsertit jajj n wawal

D abedel n tergalt id yettilllin seg tergalt i yellan ttama-nes, bac ad d-yefsus ugsusru n wawal

2.1.1. Tamsertit ya ssat (R1+R2=R1)

D antaq n ayen i ya-s yellan tergalt i tergalt yellan ssat-nnes. A BERKAI¹⁶ « mi ara yesserti yimesli wayed yella zdat-is »

Md : [taxbuṭ] → taxbuḍt: d tufayt n tergalt /d/ i inettid den ya tergalt /t/, tedwal-dayed targalt tufayt /t/.

2.1.2. Tamsertit ya deffa (R1+R2=R2)

D antaq n ayen i ya-s yellan tergalt i tergalt yellan deffa-nes. A BERKAI¹⁷ « mi ara yesserti yimesli wayed yella deffir-s »

Md : [æləm] → alyum: ayed aġelluy n /y/ i yucen tufayt i /l/.

Md : [lwaqt] → lwaqt: ayed targalt /t/ tasusamt, i is-ycen tasusmi i tergalt timeyrit /q/ tedwal-d ayed targalt tasusamt /x/.

¹⁵ BERKAI (A.), 2015 : 25

¹⁶ BERKAI (A.), 2015 : 26.

¹⁷ BERKAI (A.), 2015 : 25.

2.2. Tamsertit g wuddus

Ayed abedel n tergalt id yettillin jer tayunin i yettillin jajj n yigen n wuddus, yezma ad yilli seg tayunt tameżwaḥt ya tis sant (tamsertit ya ssat), ney seg tayunt tis sant ya tmeżwaḥt (tamsert ya deffa).

2.2.1. Tamsertit ya ssat (R1+R2=R1)

ayed antaq n ayen i ya-s yellantergalt tannegarut n tayunt tameżwaḥt i tergalt tameżwaḥt n tayunt tis sant. F SADIQI¹⁸ « ayed d abeddel i yezma ad d-yilli f yiggen umesli i yella deffa-nnes »

Md: [ammu am wu ya : targalt /m/ i is-ibeddeln adeg n ugsusrū i tergalt /w/ tedwel-d ayed targalt /m/.

2.2.2. Tamsertit ya deffa (R1+R2=R2)

Ayed antaq n ayen i ya-syellān tergalt tameżwaḥt n tayunt tis sant i tergalt tannegarut n tayunt i yellān ssat-nes. F SADIQI¹⁹ « ayed d abeddel i yezma ad d-yilli f yiggen umesli i yella ssat-nnes »

Md: [annedwel] ad nedwel : targalt /n/ i is-ibeddeln adeg n ugsusrū i tergalt /d/ tedwel-d ayed targalt /n/.

Md: [yyifli] n yifli : tazgeniyrit /y/ i is-ibeddeln adeg n ugsusrū i tergalt /n/ tedwel-d ayed tazgeniyrit /y/.

Tamawt

Nufu g tesleqt n wumud-nney d belli lant iksent targalt tbeddil-net miggū usen-ted seg ikket tantala n tmaziyt ya tantala taznatit.

1) Targlt /r/ → /h/, /h/, /ɛ/, /l/, Ø

Md:

/r/ → /h/

¹⁸ SADIQI (F.), 1997 : 62 « Quant à l'assimilation progressive, elle est le résultat d'un changement partiel ou total d'un segment sous l'influence d'un autre segment qui le précéde. »

¹⁹ SADIQI (F.), 1997 : 61 « C'est le résultat d'un changement partiel ou total d'un segment sous l'influence d'un autre segment qui le suit immédiatement. »

[tamoh̥t] (tamurt)

[tameżwaħt] (tamezwarut)

/r/ → /h/

[tayehdimt] (tiyirdemt)

/r/ → /ɛ/

[aɛnni] (arnnu)

[caɛd] (krað)

/r/ → /l/

[ɣil] (yir)

[ʃoldi] (sordi)

/r/ → Ø

[kka] (ekker)

[igga] (iger)

[nah̥] (irah̥)

Ilmend n unadi-nney nuf-d /r/ yettujal d /h/ mi ara s tezwar /t/ n wunti, ma d ibeddilen-nniđen ur nešawed ara ad d-naf amek i it-beddil.

Nufu daxetta g iksen wawalen g wasuf-nsen ad ibeddal ney ad irah̥ imesli

/r/ basah̥ ya usget ad yedwal:

[ʃuldi] → [ʃwarda]

[tamoh̥t] → [timora]

[igga] → [igran]

2) Targalt /g/ → /j/

Md : gar → jer

Tagerfa → tjaɛfi

3) Targalt /k/ → /c/

Md : kra → cra

Kem → cem

Anagraw asnislan

3.1. Anadi f yimeslai i ya-sen yell a azal n yimeslicen

Ad neggig tasledo t i unagraw n tergalin bac ad d-nesken tirgalin i ya-sent yell a azal amsislan naytinid i yellan-t asmeskel n tenide.

G unagraw-wu ad neggig asissmel jer-aset bac ad d-naf tiyugiwin taddayin, bac ad d-nini ma ayed imeslic ney ayed asmeskel.

Ci n tbika wa nettif c awalen g wammud-nney, dya nettaeni-ten-tid s̄ya-ney.

3.1.1.Tasledo

[b], [b]: wa llint c tiyugiwin taddayin jer-asen, ttawyen bark tuffayt seg wawalen I ya-sen yellan tuffayt, ihi imesla-wuayed asmeskel n yimeslic /b/.

[c]: ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[d], [d],[d.]: wa llint c tiyugiwin taddayin jer-asen, imesla [d],[d.] ayed asmeskel n yimeslic /d/.

[f]: ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[g]: ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[h]: ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[h]: ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[j]: ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[k]: ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[l], [l]:wa llint c tiyugiwin taddayin jer-asen, ttawyen bark tuffayt seg wawalen I ya-sen yellan tuffayt, ihi imesla-wu ayed asmeskel n yimeslic /l/.

[m], [m]: wa llint c tiyugiwin taddayin jer-asen, imesli [m] ayed asmeskel n yimeslic /m/.

[n]: ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[q]:ayed imeslic, wa ya-s yell c asmeskel.

[r], [r]: wa llint c tiyugiwin taddayin jer-asen, ttawyen bark tuffayt seg wawalen I ya-sen yellan tuffayt, ihi imesla-wu ayed asmeskel n yimeslic /r/.

[s], [s̩]: g wammud-nney wa nufi c tiyugiwin taddayin jer-asen, basah ad d-nuc imedyaten s ya-ney :

[ssuf]⇒sebzeg. / [s̩suf]⇒ d tađuṭ, s wammu ad nini:

/s/: ayed imeslic.

/s̩/: ayed imeslic.

[ɣ]: ayed imeslic, wa ya-s yelli c asmeskel.

[t], [t̩]: wa nufi c tiyugiwin taddayin jer-asen, imesli [t̩] ayed asmeskel n yimeslic /t/.

[w], [w̩]: wa nufi c tiyugiwin taddayin jer-asen, imesli [w̩] ayed asmeskel n yimeslic /w/.

[x]: ayed imeslic, wa ya-s yelli c asmeskel.

[y]: ayed imeslic, wa ya-s yelli c asmeskel.

[z], [z̩]: deg wammud-nney wa nufi c tiyugiwin taddayin jer-asen, basah ad d-nuc ameda s ya-ney :

[izi],[iżi]

S wammu ad d-nini :

/z/: ayed imeslic.

/z̩/: ayed imeslic.

[ɛ]: ayed imeslic, wa ya-s yelli c asmeskel.

[ɣ]: ayed imeslic, wa ya-s yelli c asmeskel.

3.1.2. Awennet f tesleħdt i nemmud i yimeslicen

G tesleħdt i ngigg, nufu belli llan imeslicen wa ya-sen llin c ismeskal. Llan daxetnin imeslicen inid i ya-sen llin ismeskal; iksen si-sentella ya-sen tayunt tadayt, llin iksiðnin wa ya-sen telli c tayund tadayt.

3.2. Asismel n unagrawn tergalin n tantala taznatit gi tefluyt tamsislant tamaziyt

Targalin	Tracucant		Tancuglant		Tanuglant		Tadluglant		Taderadugra		Tulwiyyant		Taclalant		Tankarant		tagranzzant	
	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
Taggayt	b			t	d				k	g	q							
Tanzarant	m				n													
TargagantTunezdat						r						y						
Tazenzyat		f			s	z	c	j	x				h	ɛ	h			
	w																	
	y																	
Tamidisant							l											
tufayt		b			t	d	s	z	r									
	m								l									

Taggrayt

ya ungaru n uhric nezma ad ninni belli tameslayt-tu ayed tin yufraren s tulmisin-nnes g uswir n tesnilest, imi nufu :

- ayed tin i ya-s yellan caeed n teyra « a/ u/ i ».
- ayed tin i yellan ya-s tizgenigay « w/ y ».
- ayen yeenan tigalin nufu, wa ya-s lint tigalin tiganculwiyyin, tigyanzayin, d tizenzayin id kant seg tigayin, macca llan ya-s tufayin, tsusamin, d timeyriyin.
- Tamsertit gi tmeslayt-tu tella, ama jajj n wawal, ama bara n wawal.

IV. Aḥric n tesnalya

II. Tasnalya

Tasnalya ayed tussna i yetmuden tasledt ney aglam i tayunin n wawalen, tayunt-tu tezma ad tilli ayed isem ney amyag ney tzelya.

Irem tasnalya ayed awal uddis igaw s sen wawalen ameżwa “tasna” i yemmal-d *tussna* d wis sen “lyā” i yemmal-n *talya*, irem-wu yused seg tsuqilt n irem “ Morphologie ” i yezzunen f sen “ morpho + logie ”.

F ammu nezma ad ninni tasnalya tesbarus f ticrađ n wawal amaziy s umata, s tama n ticrađ tigejdanin ma n yisem ney amyag, ticrađ tisudimin d timazzayin, Dubois iżun asebas n tasnaya immu f sen iħricen, yenna-d J. DUBOIS²⁰ « A). Ayed a aglam n yilugan i yesseddayen tāvessa n jajj n wawal. B) ayed aglam n yikket tzamet n tāvessa n jajj n wawal d yilugan n usddukel d wagraw n wuddussen gi tefyirt ».

G uħric-wu nżun-it f ukuz n yixfawen, mani i neglam-d cad tayunt f yiman-nnes, talya n yisem, imqimen, talya n umyag, iwuranen.

²⁰ DUBOIS (J.), 1984 : 326 : « a) *Ou bien la morphologie est la description des règles qui régissent la structure interne des mots.* b) *Ou bien la morphologie est la description à la fois de la structure interne des mots régles de combinaison des syntagmes en phrases.* »

Ixef ameżwa

Tasnalya n yisem

1. Tasnalya n yisem

Isem ayed ikket tayunt seg tayunin i yettgarwen tafyirt, isem yezma ad yilli ayed isem n wamdan ney a耶ersiw ney n wahkut, manek i yenna K. NAIT-ZERRAD²¹ « Isem yezma ad yili ayed inumasen ney ayed irbiben, netnin sen ayed ismawen imattayen. Anumas yemmal-d, amdan, a耶ersiw ney ahkut, ma d arbib yettkemmil-it, a耶ni yeskanu-d tayara n unumas. Isem yettbeddil ilmend n tewsit, amdan, akked waddad ».

G uhric n tasnalya n yiesm anza manek i yettwasek ism aznati d tawyen tulmisin n ticrađ-inens am ticrađ tigejdanin, ticrađ tisuddimin d timazzayin.

1.1. Ticrađ tigejdanin

Ayed ticrad i nettaf g yisem wa nzemmu c ad t-nekkas, fel-asen i yebbad isem, gi tmaziy s umata llant caeed n tecrad tigejdanin n yisem:

- Tawsit
- Amđan
- Addad

J. MOUNIN²², yenna-d: « Timerna n tecrađ d allal n tesnalya, tettili-d s tmerna n walyacen i ufeggag n wawal, ticrađ-a mmalent-d tayuninntjerrumt.»

1.1.1. Tawsit

Tawsit ayed tasmilt n tejrumt i yettagen lxlaf tsufy-aney-d sent talyiwin amalay d unti. A.REBHI yenna-d: Tawsit g tjerrumt ayed asmil ibedd f umxalf n tuzuft. Da tawsit d tawsit n ugama i nettaf tikwal deg tutlayt tigamanin, deg

²¹ NAIT-ZERRAD (K.), 1995 : 44 « Le nom comprend les substantifs et les adjectifs. Ils sont tous les deux des mots variables. Le substantif désigne une personne, un animal ou une chose, l'adjectif le complète, il exprime essentiellement une qualité de substantif, le nom varie en genre (féminin, masculin), en nombre (singulier, pluriel), et en état (libre, annexion). »

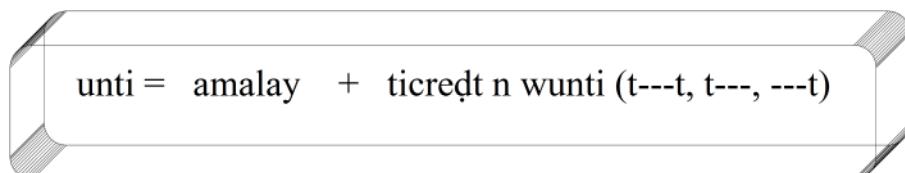
²² MOUNIN (J.), « La flexion est un procédé morphologique qui consiste à ajouter au radical d'un mot des affixes dits désinences, propres à exprimer les catégories grammaticales. »

unamek-wu S.CHAKER²³ yueni-d: «tanmegla gar (unti / amalay) teffey-d seg-s watas n tenmegliwin (awtem, tawtemt /asemyer, amagnu /amagnu, asemzi / agraw, aferdis. »

- ⊕ amalay: wa d-es natif c ticrad n tjarumt ibeddu dimma s tiyra yemmal-d awtem, netta ayed talya tarucridt. K. NAIT-ZERRAD²⁴ yenna-d: «ayed win i ibeddun dima s teyra tineccawin ney s uwir n wadda a, u, i. »
- ⊕ unti: yettafay-d seg yisem amalay s ueenni n tecrad n wunti, yemmal-d talya tucridt. F. SADIQI²⁵, (1997, sb.112) tenna-d : « tawsit gi tjerrumt ayed asmil yemehsan f umgired n tuzzuft, tettucc-aney-d ismawen imalayen d wuntiyen. Tayessa tasnalyant n sen n yismilen-inun s umata ayed ismawen untiyen, gi tmaziyt tasnalya-nsen ttwasuddmen-d seg yismawen imalayen, ayen i tenyicubhen yekka-d seg ueenni n ulyac ugzem(t-t) »

1.1.1.1. Ismawen i yellan tawsit

G tantaliwin n tmaziyt tawsit ad naf d-es sent n teggayin, amalay d wunti; amalay ayed talya tarucridt, unti ayed talya tucridt, tantala taznatit daxtatt wa tafiy c f tantaliwin n tmaziyt.s umata:

²³ CHAKER(S.), 1991 : 125 «Cela est du à la polyvalence sémantique de l'opposition masc. /fém. Qui recouvre des distinctions diverses : mâle/femelle, grand/normal, normal/petit, collectif-générique/ individu. »

²⁴ NAIT -ZERRAD (K.), 1995 : 44 « Le nom masculin commence en général par une des voyelles initiales (ou préfixe d'état) a, i ou u. »

²⁵ SADIQI (F.), 1997 : 112 « Le genre en grammaire nous permet de catégoriser les noms féminins. La structure morphologique des deux catégories en question suggère que généralement les noms féminin en berbère dérivent morphologiquement des noms masculins leur correspondant par l'addition du morphème discontinue (t-t). »

Gi taznattit ad naf unti yettafy-d seg umalay s waænni n “t” ya umazwa n wawal d unagaru-nes. Başah ci n tbika ad tass “t” ya umazwa ney ya unagaru n yisem amalay bark, f ayen had ci-wu nžun-d asufay n wunti ef caæed n talyiwin:

a) Talya tugzimt

ayed tin i yettilin s uænni n “t” ya umazwa d unagaru n yisem amalay

Isem amalay + t---t = isem unti

MD :

Ameqqan → tameqqan

Anu → tanut

Ijen → tijjent

Ifli → tiflit

Aqesri → taqesrit

Tamawt :

Llan iksen n yismawen imalayen miggu la nexs ad dewlen ya wunti g talya tugzimt yettili-d igen ubdel g talya n wažar-nsen.

MD :

Adyay → tyayet

Axbu → taxbut /taxbut/

b) Talya tuzwirt

Ayed talya i yettilin s uænni n “t” ya umezwa n yisem amalay.

Isem amalay + t---- = isem unti

MD :

Iyuni → tiyuni

Amegna → tamegna

tamawt : g tantala taznatit drust yismawen i ya naf s talya tuzwirt.

c) Talya n udfir

Ayed talya i yettilin s ueenni n “t” ya unagaru n yisem amalay.

Isem amalay + ---t = isem unti

MD :

Lhebba → lhebbet

Ikessen → ikessent

Sen → sent

Caed → caeedt /caæetʃ/

Tamawt :

S umata talya n udfir nuffa-t-id ya yismawen n umdan g tantala taznatit.

1.1.1.2. ismawen n yikket tewsit

a) Ismawen imalayen war unti

Ayed ismawen i ya-sen yellan talya n umalay bark wa nzamu ad s-is nsufay talya n unti.

MD:

Nfad, aman, seqqaq, lmejra, lerd, lmizan, ugid, jaj, lejbel, abarih, cal, neşş, aqirad ...

b) Ismawen untiyen war amalay

Ayed ismawen i ya-sen yellan talya n wunti bark wa nzamu ad s-is nsufay talya n umalay.

MD :

Tamuht, tlaxt, tit, tazayt, sejret, tawiza, tiddaht, tixsi, tamezgida

Tamawt

Llan iksen yismawen imalayen mi la nexs ad dewlan ya unti ad ucan ikkideṭ talya n ufeggag, unti-nsen wa ggi ci d talya n tewsit.

MD:

iggen → ikket

uggid → tameṭṭuṭ

Adman → till

1.1.2. Amdan

Ayed tasmilt n tjerrumt i yes-mxalafen jer wasuf d usget. W.AISSOU²⁶ « ayed tasmilt tajerrumant i yessemgiriden jer wasuf d usget mani ikket talya n usget tekk s tecrad tisnalyanin ».

- Asuf: ayed talya tarucrirdt, yeskanayed amdan n yekket n tyawsa ney yeggan cci.
- Asget: ayed talya tucridt, yeskanayed amdan n waṭas. Nessufuy-it-d seg wasuf.

Ihi amdan llan d-es sent teggayin asuf akked usget. K. NAIT-ZERRAD²⁷, (1995,sb.49) yura-d: « Amdan gi tmaziyt izun f sen, asuf d usget, nessemgirid jer caeed n tsekkiwin n usget; asget uffiy, asget agensan, d usget asemsay, yettili-d ubeddel n tergalt tameżwaḥt f caeed n tsekkiwin n isgiten, s umata “a” yettuṣal “i” »

G tantala taznatit asegt yezma ad yilli g sen n yiswiren : tiyri tameżwaḥt (timllilt n tayra) akked tafekka (tehrayt).

²⁶ AISSOU (W.), 2008 : 57 « C'est une catégorie grammatical qui oppose le singulier et le pluriel où seul la forme du pluriel est réalisée par les marques morphologiques spécifiques. »

²⁷ NAIT-ZERRAD (K.), 1995 : 49 « Le berbère possède un singulier et un pluriel. On distingue trois types de pluriels : le pluriel externe (ajout d'un suffixe) et un pluriel interne (alternance interne) et un pluriel mixte (suffixe+ alternance interne). Il y a une modification de la voyelle initiale pour les trois types de pluriel (en générale le « a » devient « i »). ».

1.1.2.1. timlilit n tiyri

Tezma ad tbeddel tiyri tamezwaḥt ney tiyri tis sant g yisem.

Tiyri tamezwaḥt

Tamuḥt → timura

Adyay → idyaṣen

Aqeṣri → iqeṣray

Tiyri tis sant

Ifli → iflan

Tijent → tijan

1.1.2.2. Tahrayt

Asget yezma ad yilli s uəenni n tehrayt ya unaggaru n yisem asuf, ney s temlellit n teyri ney n teyra, ney s uəenni n teyri.

Asget s uəenni n tehrayt

Tahrayt (---ten) :

anu → anuten.

ganga → gangaten

Tahrayt (---in) :

tanut → tanutin

tlaxt → tlaxin

Tahrayt (---awin) :

tiṭ → tiṭawin

tiṣuni → tiṣunawin.

Tiṣuni → tiṣunawin

Tahrayt (---at) :

lmizan → lmizanat

seqqaq → seqquqat

Tahrayt (---awen) :

udem → udmawen.

Tahrayt (---awin) :

Tamezgid → timezgidawin

Asget s temlellit n teyra ney n teyri

Nfad → nfudat

Seqqaq → seqquqat

Asget s waænni n teyra d temlellit n teyra

tamuht → timura

axbu → ixuba

Asget s temerna n tehrayt d temlellit n teyra

aqesr → iquesray

taxbudt → tixbudin

Tamawin

Tahrayt (---n) : tased yid ismawen imalayen, ma d tahrayt (--in)tsed yid ismawen untiyen.

Llan iksen yismawen ayed asuf maca wa ya-sen yelli c asget : lerd, jaj, ssima, twiza, asget-nsen s ueenni usemmad “ħawel, atas”

MD: ħawel n ssima.

Llan dax-tnin ismawen d asget war asuf : aman, iwdan.

Llan cra n yisemawen asuf-nsen yettebdil deg talya :

uggid → bidden

ad naff g teznatit ikket n sifet awalen i yella g lašel-nses /r/ wa yban c g wasuf mi yedwal ya usget ad s-d-yedwal /r/ anaşlı

MD: tamuht → timura

1.1.3. Addad

Ayed tasmilt n tjerrumt I yessemgaraden jer waddad illeli d waddad amaruz. O. AISSOU²⁸ : «D asmil ajerruman i yessemgiriden jer waddad amaruz d wadda illeli».

Addad illeli ayed talya tarucridt, ma d addad amaruz ayed talya tucridt. F. SADIQI²⁹ «gi tmaziyt llant ya-nney sant n tsekkiwin n waddad, addad illeli d waddad amaruz».

Nsufuy-d addad amaruz seg waddad illeli lwaqt i ya yatef isem gi tefyart yettek fell-as cra n ubeddal g tiyri tamezwaht. K. NAIT-ZERRAD³⁰ yenna-d : « Addad amrauz n yisem nettasn-it s ubeddel n teyri-nes gi cra n wawalen ijerrumanen :s usezwa n « w », ney « y » ney tuttfha, ney ayelluy n teyri tamezwaht ». g tantala taznatit yettili-d ubeddal wu amu ya:

a) Ismawen i beddun s a

a → u--

abarih / ubarih

aqellal / uqellal

a → wa--

aman / waman

ataf / wataf

ammas / wammas

b) Ismawen ibeddun s u

u → wu--

²⁸ AISSOU (O.), 2008 : 60 « C'est une catégorie grammaticale qui assure l'opposition entre l'état libre et l'état d'annexion. »

²⁹ SADIQI (F.), 1997 : 112 « Il existe en berbère deux types d'état : (1) l'état libre et (2) l'état construit, dit aussi l'état d'annexion. »

³⁰ NAIT-ZERRAD (K.), 1995 : 62 « L'état d'annexion du nom se manifeste par une modification affectant sa voyelle dans certains contextes grammaticaux : préfixition du « w » ou « y » et/ou maintien ou chute de la voyelle initiale. »

uggid / wuggid

c) Ismawen ibeddun s i

i → yi--

ifli / yifli

iđman / yiđman

d) Ismawen ibeddun s ta

ta → te--

tanut / tennut

taxbuṭ / texbuṭ

ta → t---

tamuḥt / tmuḥt

tamegna / tmegn

e) Ismawen ibeddun s ti

ti → te--

tiflit / teflit

tixsi / texsi

tidrin / tedrin

ti → t---

tisednan / tsednan

tiġuni / tyuni

tamawt f waddad

yas ammu g tantala taznatit yella waddad amaruz başah inid i yessawalen taznatit wa ttucen ci azal ameqqan i tesmilt -tu n waddad. Acku ci n tbika yella mani g ya yelliq ad yilli waddad amaruz başah amsiwel yettutlay-it s waddad ilelli, ayen tu ad tid-naff g wammud-nney.

1.2. Ticrad tisuddimin

S. CHAKER³¹ yenna-d : « Asuddem amyagan uja anisem ayed iggen n wagraw agejdan gi tdamsa tamatut n tutlayt. imala asuddem wa gi ci ulad gi tseddast d yinaw amyagan».

Gi tmaziyt llan ismawen iherfiyen d yismawen isuddimen. ismawen isudimen nessufuy-it-en-d seg yismawen iherfayen s ueenni n cra n walyacen n tisudma; isuddimen yella ya-sen ticradt n usuddem. F. SADIQI³² «Tarrayt n usuddem anisem gi tmaziyt tzun f sent tzematin; tamezwaht yettili-d s waeni n walyac anisem i uzar, ma d wis sen yettili-d s waeni n walyac anisem i umyag».

Ticrad tisuddimin n yisem mxalafent ef tinid n umyag. isemawen isuddimen, llan inid ibedden ef umyag n tigawt, llan inid ibedden ef umyag n tyara. zunan ismawen isuddimen ef : isem n tigawt, isem n umeskar, isem n wallal, arbib,yella daxeta asuddem n yisem f yisem.

Taggayt n yisem	Isem	Adda n tisuddma	Ticrad n usuddem
Isem n tigawt	Uyun	Qqen	Aeenni n « u », d timlellit n teyra (\emptyset --U), d tusda n (qq--y)
	tsakka	sek	Aeenni n « t » ya umazwa n ufeggag, d tussda n tergalt « k », d timlellit d waessni n tyara « a ».

³¹ CHAKER (S.), 1991 : 179 «La dérivation tant verbale que nominale, constitue un système essentiel dans l'économie générale de la langue. La dérivation est le pivot, non seulement du lexique, mais aussi de la syntaxe de l'énoncé verbal. »

³² SADIQI (F.), 1997 : 115 «Le processus de la dérivation nominale en berbère opère de deux façons; (1) par l'affixation de morphèmes de nominalisation à une racine et (2) par l'affixation de morphème de nominalisation à un verbe »

	Neṭṭu	Nda	Temlellit n teyra (a--u), Tussda n (d--ṭṭ)
	Adebdeb	Debdeb	S uεenni n “a” sat n ufeggag.
	ubuy	Bi	S uεenni n “u”sat ufeggag, Timlellit n teyra (i--u) S uεenni n “y”ya unaggar n ufeggag
	Allay	Ali	Tussda n tergalt talemast “l” Timlellit n teyra (i--a), d uεenni n “y” ya unaggaru n ufeggag
	Timejjiwt	Ejj	S uεenni n “tim”ya umazwa n ufeggag, d uεenni n “iwt”ya unaggaru n ufeggag
	Lebeadet	Beeed	S uεenni n “l” ya umazwa n ufeggag, d tussda n “e”, temlellit n teyra (Ø--a) uεenni n tehrayt “t”
Isem tyara n	Tizgat	Zgat	S uεenni n ticrađt “ti” ya umazwa n ufeggag.
	Timelli	Mellel	aεenni n “ti” sat n ufeggaf, d ukkus n tergalt taneggarut “l” Timlellit n (Ø--i).
	Tizzizewt	Zizu	aεenni n ticrađt “ti” ya ufeggag, timlellit n teyri (u--w) d tussda n tergalt “z”.
	axeddim	Xdem	Aεenni n “a” ssat n ufeggag, timlellit n teyra (Ø--i), d tussda n tergalt “d”

Isem n umeskar	Akeyyal	Kiyel	S ueenni “a” sat n ufeggag Timlellit n teyra (i--Ø),(Ø--a) d tussda n”y”
	Aweşsal	şuşel	Aeenni n “a” sdat n ufeggag, ukkus n « ş » tameżwħt, tussda n «ş», temlellit n (u--w), (Ø--a)
	Afellah	Felleħ	aæenni n“a“ sat ufeggag, d tussda n tergalt talemmaст “l” d temlellit n tergalt(Ø--a)
	Amusnaw	Ssen	aæenni n “am” ya umazwa n ufeggag, timlellit n (Ø--u), (Ø--a) D tmerniwt n “w” ya unaggaru
Isem n wallal	Tasalayt	Ali	aæenni n “t-t” n unti, timerniwt n”as” ya umazwa n ufeggag, d ueenni n “y“ ya unaggaru, d timlellit n teyra (e--a).
	Taeekkuzt	ækkez	S ueenni n “t-t” n unti, d temlellit n teyra (u--Ø)
	Tahellabt	ħleb	aæenni n (t--t) n unti, tussda n”l” d temlellit n teyra (Ø--a) (Ø--a).
Arbib	Azeggay	Zeggay	S ueenni n “a” sat n ufeggag.
	Azeggra	Zegra	S ueenni n “a” sat n ufeggag d tussda n terglit (g).
	Ameqqan	Meqqa	aæenni n “a” ya umazwa d”n” ya unaggaru n ufeggag.
Isem f yisem	Aşehrawi	şšeħra	S ueenni n “a”sat ufeggag, tuksa n tussda (ş), aæenni n tehrayt(wi).

Awennet f teflyut

1.2.1. Isem n tigawt d yisem n tyara

Ayed isem i d-yettwasuddmen seg umyag n tigawt ney seg umyag n tyara.

- Isem n tigawt nessuddum-it-id seg umyag n tigawt:

Nsufuy-it-id s tusdda n tergalt ney temlilit n teyra ney aċenni n tehrayet.

- Isem n tyara nessuddum-it-id seg umyag n tyara :

S umata yettil-d s temlilit n teyra d uċenni n ticređt “ti”.

1.2.2. Isem n umeskar

Talya n yisem n umeskar tettas-d s: ”w” ney ”m”...atg, ssat n ufeggag, d ”a” ssat n tergalt taneggarut, Yettili daxetta s tussda n tergalt n wamas n yismawen ijeṭađen.

1.2.3 Isem n wallal

Talja n yisem n wallal tettas-d s ”s” ssat n ufeggag.”s” wa ggi c win wassway.

Dadi g imedyaten-nney ismawen wallalen ussand gaε g talja n wunti.

1.2.4 Arbib

Yettwasuddem-d seg umyag n tyara, hawlant talyiwin i si-sent nsufuy urbib, jer talyiwin i d-yufraren :

S uċenni n ”a” ssat n tergalt taneggarut.

S tussda n tergalt talemmast d uċenni n ”a” ssat tergalt taneggarut.

S uċenni n ”an” ya deffa n ufeggag.

1.2.5. Isem f yisem

Ayed isem i d-yettwasuddmen seg yisem, s uċenni n ”a” ssat n ufeggag,d ”wi” ya unaggaru n ufeggag.

1.3. Ticrad timazzayin

Ayed ticrad i ten-d-nettaf ya yisem wa d-es lşigent c tettwaqan-nt s tezdit ya yisem. O. AISSOU³³ tenna-d : «ayed tiskarin i yezman ad qenent isem, s umata nettaf-itent ayed udfiren». daxetta A.IDIR³⁴ yenna-d : «Ad neggaw s waday n usiwel-wu, irbiben imeskanen, irbiben imeskanen n tiđent d yimqimen udmawanen n wayla».

Ticrad-tinunt ad t-naf d-sent sant n taggayin:

- amqim awşil n wayla
- arbib ameskan.

1. Amqim n yinu (wayla)

Amqim n wayla d amqim id-t-nettaeenni ya yisem, yettaṭaf amkan n yisem wis sen i yettaeenni f yisem ameżwa yeskanu-d ayella n tyewsa daheddu i tillan. A.REBHI³⁵: « D isemmaden i itteqqnen yer yisem id-yemmalen ayla n tyewsa. »

awşil-wu yettbeddil ilmend n tewsit d umdan n yisem i yettdawlan g wamkan-nens.

Udmawen		Imagnuyen	Timmarawt	
ASUF	Ud 1	Taqeşrit-inu	Yemma / Yejj-inu	Tatti
	Ud 2 (MI)	Taqeşrit-nnek	Yejj-nek	Tatti-k
	Ud 2 (Nt)	Taqeşrit-nnem	Yejj-nem	Tatti-m
	Ud 3 (MI)	Taqeşrit-nnes	Yejj-ns	Tatti-s
	Ud 3 (Nt)	Taqeşrit-nnes	Yejj-ns	Tatti-s

³³ AISSOU (O.), 2008 : 73 « C'est les modalités qui peuvent être affixées au nom, généralement elles sont suffixées. »

³⁴ IDIR (A.), 2009 : 54 « On regroupe sous cette appellation les modalités locatives, les modalités d'altérités et les modalités personnelles. »

³⁵ REBHI(A.), Mémoire de Magister, 1994

ASGET	Udem1	Taqaşrit-nney	Yejj-nney	Tatti-dney
	Udem2 (Ml)	Taqaşrit-nwen	Yejj-nwen	Tatti-dwen
	Udem2(Nt)	Taqaşrit-nwent	Yejj-nwent	Tatti-dwent
	Udem3 (Ml)	Taqaşrit-nsen	Yejj-nsen	Tatti-dsen
	Udem3(Nt)	Taqaşrit-nsent	Yejj-nsent	Tatti-dsent

Awennet f teflyut

G tantala taznatit awşil n yisem yetteqqen ḡer yisem s tenzeyt “n” yezma day ad yettwaqen s tenzayt “d”.

- ✓ ismawen imaginuyen nettagg-asen tenzayt “n”
- ✓ ismawen n timmarawt teggan-iten s sant n tenzayt “n” d “d” :

tanzeyt “n” tettwagga I yismawen n timmarawt i yetkamlan s targalt: yajj, babb, adgal, aebib,...

tanzeyt “d” tettwagga i yismawen n timmarawt i yetkamlan s tiyra g usget: yemma, tatti, maæemmi, dadda hatti, ħaddi, baheddi, ...

G tantala taznatit amqim awşil n timmarawt llat ya-s sant talyiwin ikket ayed tazegrart ikidedt ayed tagezalt, talya tazegrart tettassed ssat n yismawen n timmarawt i yetkamlan s tergalt, ma ayed talya tagezalt ssat n yismawen n timmarawt I yetkamlan s tiyra.

2. Arbib ameskan

Arbib ameskan ayed yikket n temseyriwt n yisem, talya-nes tettbeddil ela ħsab n wadeg i nella nexsn ad t-id- naskan. A.REBHI yenna-d belli arbib ameskan d yiwit seg tmesyariwin timezzayin n yisem. S umata, talya tettbeddil kan ilmend n wadeg n win d-yettwaseknen (M. mammeriyessawal-asen “udmawanen”).

- ✓ Yezma ayen ma la nexs ad t-id naskan ad yili ssat n win la yella yessawal.
- ✓ Yezma ayen ma la nexs ad t-id naskan ad yili yettmamat başah beid fell-as.

- ✓ Ayed askanay, g tibawt ney walu n ma yellan yettwaseknen.
- ✓ Yezm ad yili ayed ikiđedt (tiđent).

Arbib ameskan n tizin	Arbib ameskan n waggug	Arbib ameskan n ubdar	Arbib ameskan n tiđent
Ifli-wu / id-u Tanut-tu Iflan-inun Ta utin-inu t	Ifli-wen Tanut-ten Iflan-inen Tanutin-inent	Anamek-ns yella macca talya-ns tased s talyiwin n tizin ney win n waggug.	Ifli-nniđen Tanut-nniđen Iflan-niđnin Tanutin-niđnint

Tamawt

a) Arbib ameskan n tizin

G tantala taznatit arbib ameskan n tizin yettbeddil ela hsab n tewsit (amalay, unti), d umđan (asuf, asget).

G isem asuf amalay nesea snat n talyiwin (wu, u) :

Talya n “wu’ s umata ssat n yismawen.

Talya n “u” nettaen-it-d ssat n yimerna n wakud.

MD : aseggas-u, id-uatg

b) Arbib ameskan n waggug

G tantala taznatit yettbeddil ela hsab n tewsit (amalay / unti), d umđan (asuf / asget).

c) Arbib ameskan n ubdar

G tantala taznatit talya n urbib ameskan n ubdar wa t-nufi c ney wa telli c wa ggi ci anamek-ns yetilli; laxaṭer miggu la nexs ad nessiwawl ney ad nebder

tyawsa tella ssat-nney ad tt- nebder s warbib ameskan n tizin, d miggu la nexs ad nessiwawl f tyawsa tella basah wa telli c ssat-nney ad tt-nebder s warbib ameskan n waggug.

d) Arbib ameskan n tiđent

g tantala taznatit gi tmaslayt n At Seid nufu belli sexdamen sant talyiwin n warbib ameskan ikket ayed taherfit ikiđadt ayed tuđist, ayen talya taherfit drus mani id tettaggan d wa tbaddil c talya-nes elá hsab tawsit d wamđan nufu abeddal yella bark g isem unti asget.

Talya tuđist tettwagga hawal d tettbadil elá hsab tawsit d wamđan, talya tu tettased ssat n yisem.

Igg-iđen = igg (igen) + iđen

Ik-iđedt = ik (ikket) + iđedt

Iks-iđnin = iks (iksen) + iđnin

Iks-iđnint = iks (iksent) + iđnint

**Ixef wis sen
imqimen**

1. Imqimen

Ayed tayun tajerumant, imqimen nezma ad ten-naf žunan f sen :

- Imqimen udawanen
- Imqimen irudawanen

Ayed talya i d-yettasen g amkan n yisem tezma ad teṭṭaf amkan-nes g talya d twuri, imqimen n yisem nezma ad ten-nżun f :

1. Imqimen udawanen

Ayed imqimen i yeskanun igen udawen s wudawen i yellan nettin-yasen udawanen axter tbeddilen seg udem ya wenniden :

- ✓ Udem amežwa ayed wi yellan yessawal
- ✓ Udem wis sen ayed wi la nessawal ya-s
- ✓ Udem wis caeed ayed wi fell-as nessawal

Imqimen udawanen žunan f sent tagayin :

1.1. Imqimen udawanen ilelli

Nettin-yas ilelli laxater yetas-d iman-nes wa yenid c ya wawal, gi tmeslayt n At Seid amqim ilelli iżun f caeed n tagayin am tantaliwin n tmaziż; wi yessawalen, d wen i ya-s nessawal, d wen i f nessawal.

Tafluyt-tu teskanu-d imqimen ilelliyan I yella sawalen-ten gi tmeslayt n At Seid

Amdan	udem	tawsit	Amqim ilelli
Asuf	Ud 1	Ml	Nec
		Nt	Nec
	Ud 2	Ml	Cek
		Nt	Cem
	Ud 3	Ml	Netta
		Nt	Nettat
asget	Ud 1	Ml	Necni
		Nt	Necni
	Ud 2	Ml	Knim
		Nt	Knimt
	Ud 3	Ml	Netnin
		Nt	Netnint

Gt : imqimen ilelliyan gi tmeslayt n At Seid tella ya-sen yıl talya tagezzalt wa nufi c talya tazegrart.

Amqim ilelli n udem ameżwa asuf d usgat wa yetbadil c miggu ttwabeddal tawsit seg umalay ya unti.

1.2. Imqimen udemawanen iwsilen

Amqim awşil wa yeggi ci am umqim ilelli axater amqim awşil yettas-d yeqqan ya cra ama ayed isem, ama ayed amyag, ama ayed tenzayt. f amu ttefy-aney-d caeed n tagayin n yimqimen iwsilen :

- ❖ Amqim awşil n umyag
- ❖ Amqim awşil n yisem
- ❖ Amqim awşil n tenzeyt

G tagayt-tu n yimqimen ad nessiwal bark f amqim awşil n yisem d umqim awşil n tenzayt, ma d amqim awşil n umyag ad fell-as nessiwal g uhric n umyag.

1.2.1. Amqim awşil n yisem

Ayed amqim i d-yettasen yeqqan ya yisem ameżwa yettaṭaf amkan nyisem wis sen, awşil n yisem nettaf-it iżun f sen amqim awşil i yeqqan ya yisem amagnu d amqim awşil

Amda n	ude m	ta ws it	Isem amagnu		Isem n tmarawt			
			amdyā	Awşil- nes	amdyā	Awşil- nes	amdyā	Awşil- nes
Asuf	Ud 1	Ml	şwarda-nu	-nu	aeggal-inu	-inu	umma	∅
		Nt	şwarda-nu	-nu	Aeggal-inu	-inu	umma	∅
	Ud 2	Ml	şwarda-nek	-nek	aeggal-nek	-nek	umma-k	-k
		Nt	şwarda-nem	-nem	aeggal-nem	-nem	umma-m	-m
	Ud 3	Ml	şwarda-ns	-ns	aeggal-ns	-ns	umma-s	-s
		Nt	şwarda-ns	-ns	Aeggal-ns	-ns	umma-s	-s
	Ud 1	Ml	şwarda-ney	-ney	aeggal-ney	-ney	umma-dney	-dney
		Nt	şwarda-ney	-ney	aeggal-ney	-ney	umma-dney	-dney

Asget	Ud 2	Ml	şwarda-nwen	-nwen	Adeggal-nwen	-nwen	umma-dwen	-dwen
		Nt	şwarda-nwent	-nwent	adeggal-nwent	-nwent	umma-dwent	-dwent
	Ud 3	Ml	şwarda-nsen	-nsen	adeggal-nsen	-nsen	umma-dsen	-dsen
		Nt	şwarda-nsent	-nsent	adeggal-nsent	-nsent	umma-dsent	-dsent

1.2.2. Amqim awşil n tenzeyt

Amdan	Udem	Tawsit	Talya tagezalt				Talya tazegrart	
			Amdya (1)	Awşil-nes	Amdya (2)	Awşil-nes	Amdya	Awşil-nes
Asuf	Ud 1	Ml	sis-i	-i	fell-i	-i	ssat-inu	-inu
		Nt	sis-i	-i	fell-i	-i	ssat-inu	-inu
	Ud 2	Ml	sis-k	-k	fell-ak	-ak	ssat-nek	-nek
		Nt	sis-m	-m	fell-am	-am	ssat-nem	-nem
Asget	Ud 3	Ml	sis-s	-s	fell-as	-as	ssat-nes	-nes
		Nt	sis-s	-s	fell-as	-as	ssat-nes	-nes
	Ud 1	Ml	sis-neý	-neý	fell-aney	-aney	ssat-nney	-nney
		Nt	sis-neý	-neý	fell-aney	-aney	ssat-nney	-nney
	Ud 2	Ml	sis-wen	-wen	fell-awen	-awen	ssat-nwen	-nwen
		Nt	sis-went	-went	fell-awent	-awent	ssat-nwent	-nwent

Ud 3	Ml	sis-sen	-sen	fell-asen	-asen	ssat-nsen	-nsen
	Nt	sis-sent	-sent	fell-asant	-asant	ssat-nsent	-nsent

2. Imqimen irudmawanen

Ayed imqimen i yellan wa nfetti c əla ħsab udmawen, imqimen-ninu żunen f ukuz n tsekkiwin:

- ✓ Amqim ameskan
- ✓ Amqim amattar
- ✓ Amqim arbadu
- ✓ Amqim amassay

2.1. Amqim ameskan

Ayed amqin I yeskanun amkan ney adeg n yisem i yetbae, talya-nes tebaddel əla ħsab umdan d tawsit n yisem wen, amqim ameskan iżun f ukuz n tigayin:

- ⊕ Amqim ameskan n tizin
- ⊕ Amqim ameskan n waggug
- ⊕ Amqim ameskan n ubdar
- ⊕ Amqim ameskan n tident

Tafelluyt-tu I yellan ssat-ney tskanay-d imqimen imaskanen i yellan gi tmaslayt n At Seid d manek i tbedlan seg umalay ya unti d wasuf ya usget.

Amđn	Tawsit	Amqim ameskan n tizin	Amqim ameskan n waggug	Amqim ameskan n ubdar	Amqim ameskan n tident
Asuf	Ml	Ayen wu / wu	Ayen nwen / wen	Talya n umeqim ameskan n ubdar	Wenniden / iggiden
	Nt	Ayen tu / tu	Ayen ten / ten		Tennideť /

				wa telli c Bşah anamek-ns yettili s win tizin d wagguga	ikiđet Inidnin / iksiđnin Tinidnint / iksiđnint
Asget	Ml	Ayen ninu / ninun	Ayen ninen / ninen		
	Nt	Ayen tinu / tinunt	Ayen tinent / tinent		

Amqim ameskan n tizin d win waggug tella ya-sen sant n talyiwin; tameżwaħt ayed amqim ameskan iman-nnes tis sant yus-d yid-s amqim amassay “ayen”.

Amqim n wabdar talya-ns wa telli, anamek-ns yettas-d s talya n umqim n tizin ma tella ssat n umsiwal, miggu wa telli c ttwebdar s umqim n waggug.

Amqim ameskan n tiđent llant ya-s sant talyiwin; ikket ayed taħerfit, tennidej̄t ayed tuddist.

2.2. Amqim arbadu

Amqim arbadu yelli f cra i yellan wa yettwasen ci. F. SADIQI³⁶ teskan-d awal-wu «imqimen irbuda skanun tasmekt d tyara i yellan wa yban c wazal. », izun f sen:

⊕ Arbaddu imuddiren: yeskanu-d amdan: “igen”

Md: igen wa d-yusi.

⊕ Arbadu irmuddiren: yeskanu-d ayersiw ney tayewsa: “cra”, “ci”, “akeb”, “igen wani”

Md:

“akeb”. Ad naħ akeb akeb.

“cra”. Iema-d azgen d cra.

“ci”. Necni neqqim, ci iraħ ci yeqqim.

³⁶ SADIQI (F.), 1997 : « les indéfinis désignent des quantités et des qualités non précises»

2.3. Amqim amattar

Ayed amqim id yettas-n ya umazwa n tfyart, yettas-d ssat-nes amqim ameskan. Manek i yenna A.REBHI: Talya n umqim amattar tbded yef tin n umqim ameskan s tmerna n talya n umattar an (i), i nezmer ad naf deg tesyunt n wadeg an (i) da. Tezmer ad tili d amqim tezmer ad tili d arbib.

Başah gi teznatit talya n umattar ayed “ daheddu”

	Amalay	Unti	Arawsan
Asuf	Daheddu wu	Daheddu tu	
Asget	Daheddu ninun	Daheddu tinunt	
Arawsan			Daheddu

2.4. Amqim amassay

Tinin-as amassay axater illa wasay netta d yisem, amqim-wu talya-nes tbed f umqim ameskan “ ayen ”, wa yetbadil c ilmend n tewsit d umdan.

Gi teznatit amqim amassay nufu ya-s ayen talyiwin-tinunt: “ ayen ”, “ i ”

Md:

“ayen”: La tuttef **ayen** tyuni ya yigga.

“ i ” Bidden leuqal **i** ya negsa.

Amsedfer n yimqimen imazzayen n yisem

G tagayt-tu ad nezza mank i temsedfareni imqimen iwsilen n yisem g yigen n wuddus.

arbib ameskan n tiżin, syin ad yass deffa-nes awsil n yisem.

MD : ifli-wu-nney.

arbib ameskan n wagguga, syin ad yass deffa-nes amqim awsil n yisem.

MD : ifli-wen-nney.

arbib ameskan n tiżent, syin ad yass amqim awsil n yisem.

MD : iflan-niżenin-nney.

Tamawt

Uddus n yisem azenati tillin d-es caeed n tayunin. yettass-d arbib ameskan ayed ameżwa (ama d win tiżin ney n wagguga ney n tiġent) s yin ad yass s deffir-nes amqim awsil n yisem.

G tantala taznatit wa sexddamen c uddus i yesean uja n caeed n tayunin.

G tantala taznatit wa nzem c ad yass g yigen n uddus sen yirbiben imeskanen; lazem ad yilli yigen n urbib ameskan syin ad yass deffir-nes amqim awsil n yisem.

Ixef wis caæed

Amyag

1. Tasnalya n umyag

G tjerrumt n tamziyt amyag ayed awal i yeskanun tigawt ney tayara ifetti yid udmawen əla ħsab timezra. NAIT-ZERRAD (K.) Amyag d awal ameskil* i yeffettin ilmend n wudem, tawsit d umdān, ibda γef snat n taggayin: Amyag amagnu*(tigawt), d umyag n tħara. Fur-s ticrađ tigejdanin (amatar udmawan, d tmeżri) akked tecrađ timazzayin. miggu yefti yid imyagen n tigawt yettuc-d sant tmezra tigajdanin, ikket ayed tumidt tigawt-nes tekku teqda ikiqadt ayed tarumidt tigawt-nes mazal wa teqdi.

Amyag nettaf d-es amatar udmawan d ufeggag.

G tfelluyt-nney ad d-nuc umuy n yimyagen i yellan g wammud-nney.

Tafelluyt n yimyagen i yellan g wammud-neyp :

Imizri	Urmir	Urmir ussid	Imizri ibaw	ibaw
Immut	Ad jemæen	La ysuggu		
Yuttef	Ad siwlan	La tuttef		
Ittaf	Ad yexs	La yemmut		
Dieen	Ad iħan	La tebœen-ten		
Teffey gsan	Ad ggen	La teffyen	Wa ya-nney telli	Wa yenfae ci
	Ad nedwel	La tneħħta	Wa telli c	Wa yettuči c
I seg d-ffyen	Ad nesnuqeb	La neggu-d	Wa tekni	Wa yeżemmu
Nuşal-d ya	Ad t-nesnuqeb	Italyen-d	Wa llin	Wa ttmatad c
I d-neqqan	Ad nmud	La ngarreb-d	Wa tdięen ci	Wa sent-netgig
I deg-s yellan	Ad naħ	La ttżunen		
I d-tt-tneħħta	Ad as-nmud	Ttefyen		
I ten-njemmel	Ad as deg-s sis nass	La nxeddem Ttinniy-ak		
Neħdel	Ad deg-s nggig	Yettaf		
I nelqa	Ad innuqqeb	Netteg-as		
Nedwel-d	Ad innuqqeb			

Lliy	Ad yem mud	Nettej ja-t		
Yedabdab	Ad ikey yel	La ggun		
Tee emma	Ad d-yass	Ad t-tmatad		
Iđie	Ad deg-s isen	La nettezluluγ		
I t-id-xedmen	Ad zerbeεeen	nettebbi		
Yenqezz	Ad yaff			
	Ad t- neewa			
	ad as-niggig			
	ad deg-s nelqa			
	ad ten-nezzun			
	ad ten-nefqa			

Awennet f tefluyt

G tefluyt-nney nufu cra n yimedyaten wa d-kkin ci ya ukuż n tmezriwin i yellan gi tmaziyt, md: wa tmatad c, acku imizri ibaw-nes d : wa tmutid c.

G tzenatit sexdamen gae timezra, wa yelli c asexdem n yikket ujja n tennidet.

Amaγun : yella umayun g tzenatit.

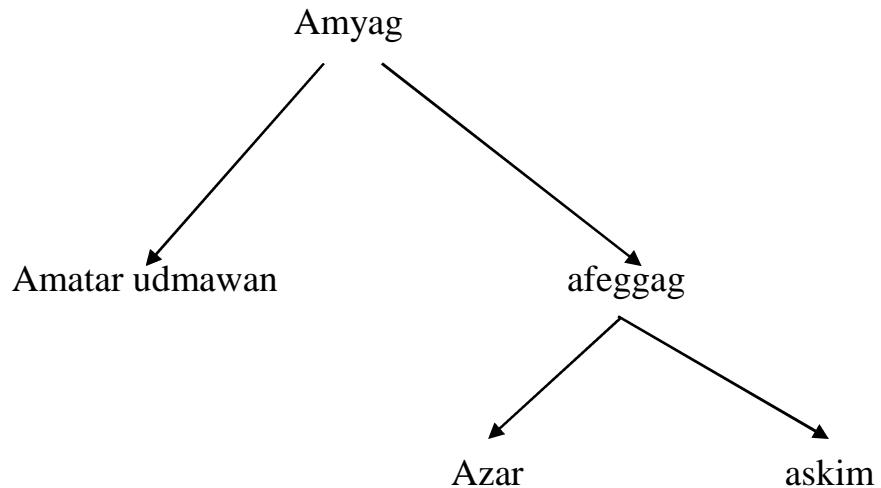
Imyagen nuwyi-ten-tid s tecrad-nsen timazzayin.

Llan yemyagen i send neawed, axaṭer mgaraden deg tmezra.

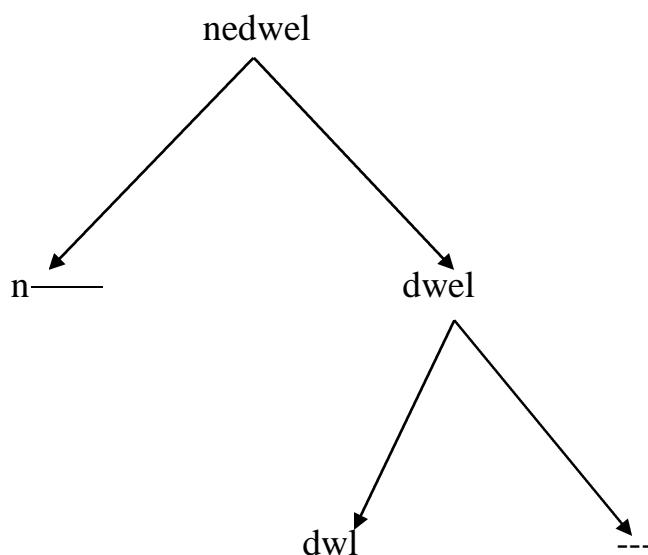
1. Ticrad tigejdanin

Amyag n tmaziyt yella ya-s ma ti semxalafen d tayunin iksiđnint, ayed mas nettini ticrad tigejdanin ney ticrad tigensanin, ticrad-tinunt tasent-d d-es wa nzamu ad tid-nekkas nettaf de-sen: (amatar udawan, d uskim). F. SADIQI

tenna-d : « Askim yettwasiley-d seg tergalin d teyra, ti d leqwaleb ijerrumanen mani yettemgar üzər akken ad d-ttwasuddment talyiwin n taggayin n tseddast»³⁷.

MD:

G tezrawt-nney ad nemmud manek i ya negg tasleqt f umatar udmawan syenni ad nedwal ya timezra (askim).

³⁷ SADIQI (F.), 1997 : 81 «Les schèmes formés de consonnes et de voyelles, ce sont des moules grammaticaux dont lesquelles les racines sont encastrés pour dériver des formes appartenant à des catégories syntaxiques donnés. »

1.1. Amatar udmawan

Amatar udmawan n umyag amaziγ ayed netta i yeskanun bab i ygan tigawt, yeqqen srid ya umyag. Ad t-naf izun f caεed n tagayin:

Udam ameζwa ayed wi yesawalen.

- Nec : -----γ
- Necni : n-----

Udam wis sen ayed wi γa-s nessawal.

- Cek : t-----d
- Cem : t-----d
- Knim : t-----m
- Knimt : t-----mt

Udam wis caεed ayed wi fell-as nessawal.

- Netta : i/y-----
- Nettat : t-----
- Netnin : -----n
- Netnint : -----nt

tifelwin-nney nezzun-itent f sen imataren udmawanen n (wasuf /asget).

1.1.1. Talya tudmawant

ayed talya i yellan ad naf d-es amyag ifetti yid gae udmafen I yellan g gae timezra.

a) Imyagen n tigawt

	Udem	Talya n umatar	Amedya
Asuf	Ud1	(---γ)d adfir	taffey
	Ud2 Ml	(t---d) d tugzimt	ad temmatad
	Ud2 Nt	(t---d) d tugzimt	ad temmatad
	Ud3 Ml	(y---) (i---) d azwir	yedwal /iđie

	Ud3 Nt	(t---) d azwir	la tnetṭta
Asget	Ud1	(n---) d azwir	La nettezluluγ
	Ud2 Ml	(t---m) d tugzimt	Tezlulγem
	Ud2 Nt	(t---mt) d tugzimt	Tezlulyemt
	Ud3 Ml	(---n) d adfir	Ttalyen-d
	Ud3 Nt	(---nt) d adfir	Ttalyent

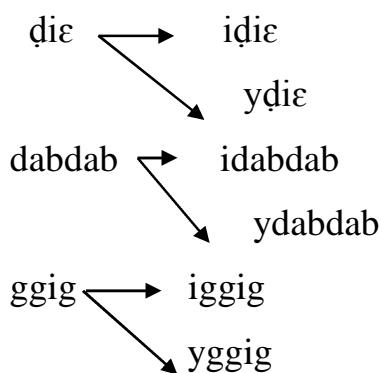
GM :

Amatar udewan udam wis caed asuf amlalay yettil s sant talyiwin :
Talya (y----) d ci n tbika s talya (i----).

Miggu nedwal ya teqbaylit ad naf salem caker yenn-d, imyagen i yella beddun-sent s sant n targalin tawyen talya n (y----), miggu ayed inid i beddun s targalt d teyri tawyen talya n (i----), başah gi teznatit inid gaε i ybeddun s sant tergalin tawyen talya n (y----), miggu ayed inid i beddun s targalt d teyri yella ya-sen lxetyar jer ayen sant talyiwin-tinunt.

Md:

dwel → yedwel

■ Miggu nemmuti ya tseka-tu ad naf llan caed n talyiwin n umatar udewan:

Talya tuzwirt

mani ig yella amatar udewan ya umeżwa n ufeggag (y/i---; t---; n---).

Talya n udfir

mani ig yella amatar udmawan ya unaggaru n ufeggag (---n; ---nt).

Talya tugzimt

mani i ya naf amtar udmawan ya umeżwa d unagaru n ufeggag (t---d; t---m; t---mt).

Yimataren udmawnen mgaraden g udem wis caed asuf d udem wis sen asget d udem wis caed asget mi ya nbeddel tawsit, başah g udem ameżwa asuf/asget wa yetbeddal ci, mi ya nbeddel tawsit.

b) Amyag n tyara

g tantla tazenatit nuwy-d talya taħerfit n umyag, g wanad ya udem wis sen asuf.

	Udem	Talya n umatar	Amedya (01)	Amedya (02)
Asuf	Ud1	(---y) d adfir	Waryay	Zewyay
	Ud2Ml	(t---d) d tugzimt	twaryad	tzewyad
	Ud2Nt	(t---d) d tugzimt	twaryad	tzewyad
	Ud3Ml	(y---)- d azwir	yewray	zeggay
		(----) d tilemt	(y----)	(----)
	Ud3Nt	(t---) d azwir	tewray	tezway(t---)
		(---yat) d adfir	(t---)	zeggayyat (---yat)
Asget	Ud1	(n---) d azwir	newray	Nezway
	Ud2Ml	(t---m) d azwir	twaryam	tzewyam
	Ud2Nt	(t---mt) d azwir	twaryamt	tzewyampt
	Ud3Ml	(---n) d azwir	Waryan	zewyan
	Ud3Nt	(---nt) d azwir	Warya nt	zewyant

GM :

G tantala taznatit imataren udewanen n umyag n tyara yella mani i yetmaewaşen yella mani wa tmaewaşen c yid imataren udewanen n umyag n tigawt, laxater amyag n tayra daxetta yettbedil elə hsab n udem d umdan d tewsit.

Amatar udewanan g udem wis caeed asuf amalay ci n tbika yettas-d amu (y----) d iksidnint tbika yettas-d s talya tilemt (----), wu yedwal ya :

Miggu tella tussda g umyag yettefy-d s talya tilemt (----).

Md: mellel, zeggey, zizzew,atg

Miggu wa telli c d-es tussda yettefy-d s talya n (y----).

Md: yewrey, yebehken, yuf,atg.

Amatar udewanan g udem wis caeed asuf unti yella ya-s sant n talyiwin n umatar udewanen (t---); (---yat), imyagen-ninu ayed inid i ya-sen yella talya tilemt g udem wis caeed asuf amalay.

Md: zeggay (----) → zeggayyet (----yet) / tezway (t----).

■ Miggu nemmuti ya tseka-tu ad naf llan caeed n talyiwin n umatar udewanan:

Talya tuzwirt

mani ig yella amatar udewanan ya umeżwa n ufeggag (y---, t---, n---).

Talya n udfir

mani ig yella amatar udewanan ya unaggaru n ufeggag (---n, ---nt, ---yat).

Talya tugzimt

mani i ya naf amtar udewanan ya umeżwa d unagaru n ufeggag (t---d, t---m, t---mt).

Talya tilemt

ayed talya i ygan wa d-es yelli c amatar udmawan i yeskanun f dahed itekku tayara neaqlit s umqim ilelli (----).

1.1.2. Talya tarudmawant

Ayed talya iyellan amyag d-es wa ifetti c yid gae udmawen i yellan, ad d-es naf:

- anad
- amayun

a) Anad

Anad yettafey-d seg urmir manek i d-yenna K. NAIT-ZERRAD³⁸ : « Anad yettwasalay-d s ufeggag n wormir miggu yella ayed anad aherfi, s ufeggag n wormir ussid miggu yella ayed anad ussid ».

Anad ifetti bark yid udem wis sen (asuf/asget).

Amyag n tigawt

	Udem	Talya n umatar	Amedya
Asuf	Ud wis 2	(-----)	zzun
Asget	Ud wis 2 Ml Ud wis 2 Nt	(---t) d adfir (---mt) d adfir	zzunet zzunemt

GM :

Amatar udmawen n wudem wis sen asget amalay yella ya-s ikket n talya tudmawant (---t).

Imataren udmawanen usand gae ya uneggaru n ufeggag.

Udem wis sen amalay d unti wa ya-sen yelli c amatar udmawan ieeman tasan-d s talya tilemt (----).

³⁸ NAIT-ZERRAD (K.), 1995 : 25. « L'impératif se construit à partir du thème aoriste (impératif simple) et de l'aoriste intensif (impératif intensif). »

Amyag n tyara

	Udem	Talya n umatar	Amedya
Asuf	Ud wis 2	(-----)	Zwway
Asget	Ud wis 2 Ml Ud wis 2 Nt	(---t) d adfir (---mt) d adfir	Zewyet Zewyemt

GM :

G tantala taznatit asefti n umyag n teyra g wannaq wa yemxalaf f win n tigawt.

Amatar udmawen n wudem wis sen asget amalay yella ya-s ikket n talya tudmawant (---t).

Imataren udmawanen usand gaε ya uneggaru n ufeggag.

Udem wis sen amalay d unti wa ya-sen yelli c amatar udmawan iεeman tasan-d s talya tilemt (-----).

b) Amatar n umayun

Amayun ayed talya I d-es yettili amyag yerkad s ikket talya. f ammu yenna-d A. BASSET³⁹ « yir iksent tantaliwin n tmaziyt am tatergit d tcelhit, amayun ayed armeskil g tewsit d umdan, tella ya-s ticredt n uzwir y--- d udfir --- n »

Ad nebbi yeggen umedya ad t-nsefti g umayun: amyag yecc.

Amedya	Amatar n umayun
Ugid i yeccen / yemmuden	(y--n)
Tametṭut i yeccen / yemmuden	(y--n)
Iwdan i yeccen / yemmuden	(y--n)
Tisednan i yeccent / yemmudent	(y--nt)

³⁹ BASSET (A.), 1952. 22 : « sous les réserves de quelques parlers berbères à l'instar du touareg et tacelhit, le participe est invariable en genre et en nombre, il est uniformément caractérisé par les indices y--- préfixe et --n suffixe »

G tantala tazenatit amayun iffeti εla hsab n tmezra, miggu εla hsab udmawen ittbedil bark g usget unti.

1.2. Askim n tmezra

G uhric-wu ad d-nekkes iskimen n tmezri n yimyagen i yellan g wammud d ad nemmud tinmegliwin I yellan jer timezra-tinunt :

Imizri	Imizri ibaw	Urmir	Urmir ussid
fyen (--)	telli (--i)	A nedwel(---)	La tnetṭa (--a-)
nuṣel (u--)	tekni (--i)	A nesnuqqeb (-u---)	La neggu-d (--u)
neqqen (---)	ttmata (-a--a)	A nah (a-)	talyen-d (a--)
njemmel (----)	yettuṭi (ttu-i)	Ad nass(a--)	la tżunen
nelqa (--a)	wa sent-	Ad deg-s neggig (--i-)	(t-u-)
yedebdeb (-a-)	netgig	Ad ikeyyel (----)	Ttefyen (tt--)
iḍiε (-i-)	(t-i--)	Ad zerbeen (----)	La nxeddem(----)
yenqeżż (----)		Ad deg-s nelqa (--a)	Liy ttiniż-ak (tti-i)
		A ten-neżżun (--u-)	Nettegg-as (tt--)
		Ad ifut (-u-)	Yettuṭa (ttu-a)
		Ad issu (--u)	Nettejja-t (tt--a)
		Ad teffey (---)	La netzluluy
		A neid (-i-)	(tt--u-u-)
			Nettebbi (tt--i)
			Ntabae (ta-a)

Tamawt f uskim n tmezra

1.2.1. Timezra n umyag g yimizri

Imizri ayed tmezri I yekken taqda. NAIT-ZERRAD (K.)⁴⁰ : « Imizri yessenfalay--d tigawt yemmden, yettwaxedmen, yeqdan. »

⁴⁰ NAIT-ZERRAD (K.), 1995 : 39 « Le présent exprime un procès achevé, réalisé, accompli. »

Nufu g uskim n yimizri yella ya-s talyiwin tiččuranin tinid i yeemant d talyiwin tilmawin.

talyiwin tiččuranin : (u--), (--a), (-a-), (-i-).

Talyiwin tilmawin : (--) , (---), (----).

1.2.2. Timezra n umyag g yimizri ibaw

Ayed tmezi i yemdan başaḥ wa tekki ci.

Nufu g uskim n yimizri ibaw yella d-es bark talyiwin tiččuranin tinid i yeemant : (--i), (-a—a), (ttu-i), (t-i--).

Tazelya n tibawt g teznatit : ad tt-naf s (wa) ssat n umyag d (c), (ci) ya unaggaru n umyag; ci n tbika tettas-d bella (c) taneggarut, (c) tettwagga εla hsab wi yessawalen d tusda-nes f awal.

Md :

wa ngig c

wa yetdiε ci

wa telli

1.2.3. Timezra n umyag g urmir

Urmir yeskanu-d tigawt tarumidt mazal wa tekki ad tekk ya ssat. KH. Madoui⁴¹ : « Afeggag n wormir yemmal-d ma yellan wa nemmid c ney wa yeqdi c, yemmal-d day imal, afeggag n wormir ddima yezwar-it uzwar amyagan “ad”.»

Nufu g uskim n wormir yella ya-s talyiwin tiččuranin tinid i yeemant d talyiwin tilmawin.

talyiwin tiččuranin : (-u---), (a-), (a--), (--i-), (--a), (--u-), (-u-), (--u), (-i-).

Talyiwin tilmawin : (---), (----).

⁴¹ MADOUI (KH.), 1995 : 70 « Le thème de l'aoriste exprime l'inaccompli, il se refaire aussi au futur comme valeur temporelle, le thème d'aoriste est toujours précédé de la modalité de non réel. »

Tazelya n urmir : tettas-d ssat n umyag tazelya “ad”, gi teznatit “ad” teskanud belli tigawt mazal wa ttwagg ad tekk ya ssat.

Md :ad snuqqebý.

➤ Amcalay /a/: amcalay-wu yetfey-ney-d miggu yuda-d **d** yid cra n targlin is ya mudant temsertit:

Miggu tuða-d yid “N” n udem amežwa asget temmud temsertit yid “ad” ad tuða **d** ad yeqqim amcalay /a/ berk

Md: ad nedwel ➔ [a nedwel]

Ad nesnuqqeb ➔ [a nesnuqqeb]

Ad nah ➔ [a nah]

Ad neid ➔ [a neid]

D miggu tella tamsertit yid targalt **t**.

Md: ad ten-nezzun ➔ [a ten-nezzun]

Ad tenda ➔ [a tenda]

1.2.4. Timezra n umyag g urmir ussid

Urmir yeskanu-d tigawt n yimmu i yellan tekk. K. NAIT-ZERRAD⁴² : « Urmir ussid yemmal-d tigawt n tnumi yettwæawaden, idumen ney n yimmu.»

Nufu g uskim n urmir usid llant d-es talyiwin tiččuranin tinid i yeemant d talyiwin tilmawin :

talyiwin tiččuranin : (--a-), (--u), (tta--), (tt-u-), (ttu-a), (tt--u-u-), (tt--i), (ta-a).

Talyiwin tilmawin : (----), (tt-).

Tazelya n urmir ussid : tettili s “la” ssat n umyag, ci n tbikka yettased ssat-nes amyag “illi”

Md: liy ttiniγ-ak.

g usekim n urmir ussid ad naf “tt”

⁴² NAIT-ZERRAD (K.), 1995 : 75 « L'aoriste intensif est utilisé pour indiquer une action habituelle, répétitive, prolongée ou actuelle. »

lant atas n talyiwin tiččurnin g warmir ussid.

2. Ticrad tisuddimin

Ayed ticrad i ten-netaënni i umyag aherfi idegal ayed amyag asuddim. Gi tmaziyt llan caeed n tzamatin n tsudma n umyag :

- ✚ Asway
- ✚ Attway
- ✚ Amyay

2.1. Assway

ayed asuddim i yettilli-n s waënni n “s” i wadda n tisuddma, “s” n wasway tettatef-d f umyag aramsuk idewwal ayed amyag amsuk. yenna-d M. QUITOUT⁴³ : « Asway yeskanu-d tamentalt d tnila n tigawt, anamek-is “tigin n tigin”, asiley-is yettilli-d s waënni n uzwir ‘s’ d yimcalayen-is : s--, ss--, z--, zz-- . »

Amyag aramsuk + “s” n usway = amyag asuddim amsuk

Nezma ad ti-d-nessiliy seg umyag aherfi ney seg isem.

Seg umyag aherfi

Adda n tisuddma	Asuddim
Nuqab	Ad nesnuqab
Fey	Ad sufyen
Debdeb	Ad t-nesdebdeb

⁴³ QUITOUT (M.), 1997 : 110 « Le factitif exprime l'idée de causalité ou de transitivité c'est-à-dire du 'faire faire', il se forme à l'aide du préfixe *s* et de ses variantes phonétiquement conditionnées voici les plus importantes : *s, ss, z, zz.* »

Seg yisem

Adda n tisuddma	Asuddim
Awal	Sawalen
Ufuy	Sufuyen

2.2. Attway

Gi tmaslayt n At Seid attway netsiliy-it-id s weəenni n ticrad (ttw), (ttu),(mm) i waddad n tisudma. F. SADIQI adiki ⁴⁴ : « Attway yessenfalay-d sedd ney cra i f tekku tigawt ney amussu... »

Attway nezma ad t-id-nessiley seg umyag aherfi ney seg umyag asuddim

Attway yettatef-d f umyag amsuk ney asemsay yettala-t-id ayed aramsuk

Amyag amsuk ney asemsay + ticrdt n uttway = amyag asuddim aramsuk

Seg umyag aherfi

Adda n tisuddma	Asuddim
Mja	Yettwamja
keffel	Yettwakeffel
yecc	Yettwacc
uda	Yettuṭa
nyel	Yemmenyel
lqa	yemmelqa

Seg umyag asuddim

Amyag n tissudma	Asddim
Sufey	Yettwasufey
Sexdem	Yettwasexdem
Msefraqen	ttwamsefraqen

⁴⁴ SADIQI (F.), 1997 : 84 « Le passif exprime le fait que quelque chose ou (quelqu'un subit une action, un évènement ... etc. »

GM:

Attway gi teznatit yezma ad yettwasuddem seg usudim n usway ney usudim n umyay

ticredt n uttway (nn) I yellan gi teqbaylit wa d-tt-nufi c g tzenatit.

2.3. Amyay

Ticredt n umyay teskanay-d tigawt yedran gar sin ney uja. F. SADIQI⁴⁵ : « D talya tamyagant i d-yessenfalayen tigawgart ney ambeddel ney amyegli. »

amyay yettwassiley-d s ueenni n : “mm”, “m”.

amyay netsiliy-it-id seg umyag aherfi ney seg umyag asuddim.

amyag aherfi ney asuddim + ticradt n umyay = amyag asuddim amyay

Seg umyag aherfi

Adda n tisuddma	Asuddim
εawen	Mεawanen
nney	Mmenyen
watan	mwatan

Seg umyag asuddim

Adda n tisuddma	Asuddim
Sefhem	Msefhamen
Sefreq	Msefrauen

⁴⁵ SADIQI (F.), 1997 : 97 «Expriment l'idée de la mutualité ou de l'échange. »

GM :

G tzenatit, ticrađ n umyay wa ktint c.

Tamawt f tecrađ tsuddimin

G tzenatit llan gae tecrađ n tissudma, ama d attway ama d amyay ama d asway, aeni f ayen had ci wu yella daxetta usdukkel jer sant ney caeed n tecrađ tisuddimin.

3. Ticrađ timazzayin

Ayed ticrad i lasgant g umyag nettaqn-it-ent s ujerrid n tuqna ad naf żunant f:

- Imqimen iwsilen n umyag
- Tizelyiwin n tnila

3.1. Imqimen iwsilen n umyag

Ayed imqimen id yezyen ya umyag s ujerrid n tuqna amqim-wu yezma ad yass sssat n umyag nej ya deffa n umyag, imqimen-ninu żunan f sen:

- ✓ Amqim awṣil usrid
- ✓ Amqim awṣil arusrid

3.1.1. Γa umeżwa n umyag

Yettassed amqim awṣil ya umeżwa ssat n umyag miggu yus-d ssat-nes:
“ad” n wurmi

	Udem	Amqim awṣil usrid	Amqim awṣil arusrid
Asuf	Ud1 nec	[ay-iżun] ad yi-iżun	[ayi-ewan] ad yi-ewan
	Ud2 Ml cek	[acek-iżun] ad cek-iżun	[ak-ewan] ad k-ewan
	Ud2 Nt cem	[acem-iżun] ad cem-iżun	[akem-ewan] ad kem-ewan
	Ud3 Ml netta	[at-iżun] ad t-iżun	[as-ewan] ad as-ewan
	Ud3 Nt nettat	[att-iżun] ad tt-iżun	[as-ewan] ad as-ewan
Asget	Ud1 necni	[aney-iżun] ad nney-iżun	[aney-ewan] ad ney-ewan
	Ud2 Ml knim	[aknim-iżun] ad knim-iżun	[awen-ewan] ad awen-ewan
	Ud2 Nt knimt	[aknimt-iżun] ad knimt-iżun	[awent-ewan] ad went-ewan
	Ud3 Ml netnin	[aten-iżun] ad ten-iżun	[asen-ewan] ad sen-ewan
	Ud3 Nt netnint	[atent-iżun] ad tent-iżun	[asənt-ewan] ad sent-ewan

a) Imqimen iwsilen usriden

Imqimen iwsilen usriden i yellan g udem wis sen (asuf / asget) ayed inid i yellan ayed imqimen ilelliyan tdawlan ayed imqimen iwsilen.

Imqimen iwsilen usriden i yellan g udem wis sen d udem wes caeed (asuf / asget) tbedilen ela h̄sab tawsit, ma d udem amežwa wa yettbeddil c.

Idaggal umqim awṣil ya umežwa n umyag miggu ttussed ssat-nes (ad) n urmir.

b) Imqimen iwsilen irusriden

G udem amežwa asuf wa mxalafen c ilmend n tewsit.

G udem amežwa asget wa mxalafen c ilmend n tewsit.

G udem wis caeed wa asuf wa mxalafen c ilmend n tewsit: netta ad as-ewan, nettat ad as-ewan.

Inid i d-yeqqimen mxalafen ilmend n tewsit d umđan

Udem ameżwa asuf d wasgat imqimen-nsen kifkif-t usrid d arusrid nesmgared jer-sen s usemmad miggu ayed amqim arusrid, ney s umqim ilelli miggu ayed amqim usrid.

3.1.2. Γa uneggaru n umyag

	Udem	Amqim awşil usrid	Amqim awşil arusrid
Asuf	Ud1	[izun-iyi] izun-iyi	[iəwa-yi] iəwa-yi
	Ud2 Ml	[izun-cək] izun-cek	[iəwa-yak] iəwa-yak
	Ud2 Nt	[izun-cəm] izun-cem	[iəwa-yam] iəwa-yam
	Ud3 Ml	[izun-it] izun-it	[iəwa-yas] iəwa-yas
	Ud3 Nt	[izun-itt] izun-itt	[iəwa-yast] iəwa-yast
Asget	Ud1	[izun-naney] izun-naney	[iəwa-yanəy] iəwa-yaney
	Ud2 Ml	[izun-knim] izun-knim	[iəwa-yawən] iəwa-yawen
	Ud2 Nt	[izun-knimt] izun-knimt	[iəwa-yawənt] iəwa-yawent
	Ud3 Ml	[izun-nitən] izun-niten (nten)	[iəwa-yasən] iəwa-yasen
	Ud3 Nt	[izun-nitənt] izun-nitent (ntenint)	[iəwa-yasənt] iəwa-yasent

GM:

Imeqemen iwsilen i yelan g udem wis sen (asuf/asget) ya unaggaru ney ya umazwa n umyag wa mxalafen c ayed igen.

3.2. Tizelyiwin

Tizelyiwin n tnila

G teznatit nufu yil ikket n tzelya n tnila “d”.

Imedyaten i ya nucc seg wammud-nney, (ssat n umyag/deffa n umyag).

	Ssat n umyag	Deffa n umyag
Imedyaten :	I d-neqqen I t-id-xedmen I d-tt-tneṭṭa	La neggu-d Yettuṭa-d Nedwel-d

GM:

Tazelya n tnila g teznatit tezma ad tili ya umeżwa d tezma ad tili ya unaggaru n umyag.

a) Ya umeżwa

Miggu tella tefyirt ayed tibawt.

md: wa d-yusi c.

Miggu tella tefyirt ayed tamassayt, yus-d ssat-nes “I ”.

md: i sis-s d-ffyen.

Miggu yella umyag yefti ya urmir s tzelya (ad).

md: ad d-yass.

b) Ya uneggaru

Miggu yella umyag yefti ya urmir ussid s tzelya (la).

md: la nettass-d.

Miggu yella umyag yefti ya urmir s tzelya (la).

md: la neggu-d.

Miggu yella umyag yefti ya yimizri.

md: nedwel-d

Tamawt f tecrad timazzayin

Tazelya n tnila (d) tezma ad d-tbeddel talqa-nes ad d-tedwal ayed (id), miggu tedwal ya umazwa n umyag.

Md: xedmen-d \implies i t-id-xedmen.

Gi tzelyiwin n tnila nufu belli tameslayt-tu wa ya-s telli c tazelya “n” teggan tazelya “n” bark.

❖ Amsedfer n tecraq timazayen ya umyag

1/ amyag + amqim + tazelya n tnila.

Md: ify-ak-d.

Yusa-d umyag deg tazwara, syen yernna-d umqim awsil, di tagara tazelya ntnila.

2/ tazelya n wurmir + tanzeyt + tazelya n tnila +amyag.

Md: ad si-s d-nas.

Tezwar-d tzelya n wurmir (ad) tedfer-itt-id tanzeyt (si-s), terra-d tzelya n tnila, isegra-d umyag.

3/ amassay + ameqqim + tazelya n tnila + amyag.

Md: I it-id-xedmen.

Yusa-d amassay (i) d amezwaru, syen yerna-d umqqim awsil (it) dtzelya n tnila (id), yer tagara amyag (xdmen).

4/ amassay + tazelya n tnila + ameqqim + amyag.

Md: I id-itt-tneṭṭa.

Yezwar-d umassay (i) tdefr-itt-id tazelya n tnila (id) yerna-d umqim awsil (itt) yessegr-d umyag.

Ixef wis ukuz

Iwuranen

1. Iwuranen

Ayed iwalacen i yellan gi tmaslayt, wa llin ayed ismawen lan ya-sen ticrađ-nsen, wa llin ayed imyagen; lan ya-sen ticrađ-nes, manek I tenna G. MOUNIN⁴⁶ «awalec awuran, ayed awalec i yeskanun tawuri tanseddast n iksidnin iwalacen.»

Nezma ad d-nezzun iwuranen n At Seid f sant tewsatin :

- Iwuranen isumranen.
- Iwuranen warisumranen.

1.1. Iwuranen isumranen

Ayed talyiwin n tutlayt i ten-netaf gi tmaslayet taqnen jer sen yisumar. Nezma ad ten-nezzun f sent tagayin : imezday d yimsugal.

1.1.1. Imezdayen

ayed tizelyiwin i yetteqqnen jer sen isumar gawen g ikket taggayt tajerrumant.

Ney

Md : ad iħan eecrin **ney** tlatin.

Ad s-eggen reb ea n bidden **ney** xemsa.

Am

Md : immud yr **am** bidden

La

Md : gal **la** yemmut

1.1.2. Imsugal

nettin-yasen imsugal axater ayed iuranen i yettaggan assay n usagel.

Cra n yimedyaten i nufu gi tameslayt n At Seid :

- ✓ **N wakud**

⁴⁶ MOUNIN (G.), 1974 : 144 « un monème fonctionnel, c'est un monème qui à pour rôle de marquer la fonction syntaxique d'autres monèmes. »

“ **nhar** ”

Md: g ayen **nhar** immut.

“ **melmi** ”

Md: **melmi** i yekka ad ten-yaf dini.

✓ **Iswi**

“ **Bac** ”

Md : anfif g ammas **bac** lweqt I d-kken waman.

✓ **Turda**

“ **Miggu** ” yettas-d s talya n “ **mi** ”

Md : **miggu** tinsa, tinsa labas.

Tiqqamt i yefli **mi** yđie.

“ **Lukan** ”

Md : **lukan** lqan aman, ad d-ten-awayen ya tmuħt.

“ **Balak** ”

Md : ad rahen **balak** ad elqan **balak** wa leqqun c.

1.2. iwuranen war isumranen

seg yesm-nsen skanun belli wa ggin ci ma yettaqqnen isumranen, teqqnen anisem ya anasli-nes. Nezma ad tnezzun f sant tagayin :

- tinzey.
- iwuranen irulmisen.

1.2.1. Tinzej

ayed iwuranen warisumranen ulmisen. Tassend ssat n yismawen ney ssat n yimqimen.

Tafluyt-tu teskanu-d tinzay i yellant g tameslayt n At Seid d tawyen i yeskanun-t :

Tinzay	Imcalay-nns	Tay teskanud	Imdyaten
D	yid	Asdukel	Ayed idman d ifassen. yus-d netta yid-es.
Deg	G Gi De	adeg	Kem iqecuden I s-illan g ayen eflı ? G ammas-ns. Mani gi yemmut ayen ifli. Ad telqid d-es alef.
ya	/	azan	Ad s-nuqben ikket ya yikket.
Seg	Sis S		Teffey seg tu ya tu. Yenan-yas tuttef sis-k. Yettwaqen s tanut ya tanut.
Ney	/	axyer	Sag taqbilt ney sag ljihet.
Jer	Jar		Netzun-iten jer-aney. Jar igran ad telqid taqesrit.
F	Fell		Tella tbedd f tahga. Trah feell-as.
N	/	Timeseiwt	Ayen tiqqamt n waman

❖ Manek i yettafyen-d imcalayen

Tillin cra imcalayen miggu yutf-d fell-as amqim udewan awşil.

D → yid-sen

Deg → d-es

Seg → sis-wen

F → fell-ak

Tenzayt “ deg ” gi tameslayt n At Seid lan ya-s kuz n yimcalayen.

- Miggu tussad gi umezwa n wawal tass-d s umcalay “g”.
- Miggu tussad g ammas n wawal tass-d s umcalay “gi” ney “g”.

- Miggu yus-d yid-s amqim awsil tass-d s umcalay “d”.

1.2.2. Iwuranen irulmisen

ayed iwuranen I ten-nettaf gi tmaslayet wa tbeddilen c elahsab tigawt I d-yesnfalayen umyag ney unagraw anemyag.

Nzun iwuranen-ninu f tagayin :

a) Imerna n wadeg

Imerna n wadeg skanun imukan, gi tmeslayt n At Seid nelqa:

Imern n wadeg	imedyaten
Da	Yella da.
Dadi	Nemgaw dadi.
Dini	Ad awyen aman ya dini.
S ujenna	Ad nesnuqeb s ujenne.
S wadday	Tassen-d s wadday n yigran.
Ssat	Yuffit ssat.
Deffa	Miggu nedwel ya deffa.
Amen	Ysaħs-it amen.
Jajj	Jajj n yigran.
Bara	Yella bara n tmuħt.
Adday	Aday n tanut.
Ajenna	ṭalgen bidden ajenna.
S ya	Ad nezeżzu s ya d sya.
S yadi	A naħ s yadi, ya wamen.
S wamu	Ad ten-nawi s wamu ya tijent.
S wamen	ya wamen.

b) Imerna n wakud

imerna n wakud skanun-d akud ney lwaqt, fyen-d seg yismawen n wakud d waæenni n yiwsilen imeskanen.

G teznatit nufu imerna-ninu

Imerna n wakud	imediyaten
Id-u	Id-u wa lin ixidam.
Igmami id-u	Ad nedwel igmami id-u.
Inaṭ	Yus-d inaṭ.
Ahecca	Ahecca a nemgaw.
Igmed uhecca	Ad fyen tamuħt igmed uhecca.
Aseggas-u	Aseggas-u wa ngigg ci twiza.
Ażżejt	Ażżejt nezayzu anu.
Imal	ya yemmal mi nemgaw.
Zik	Wi yexsen ddunit yekka ya-s zik
Immú	Immú wa żemmuż ad k-iniż.
Liya	Wa s-tennid c liya.
Akeb-iđen	Akeb-iđen ammu ad naħ.

c) Imerna n tilawt

Imerna n tilawt	Imedyaten
Wah	Wah amuya.
Yih	Yih, a sidi
Maëlih	La guγ-d maëlih
Ih	Tay tennid ! ih
Néam	Néam, wa k-sellay
Şaha	şaha.

d) Imerna n tibawt

Imerna n tibawt	imediyaten
Walu	Walu, γil mi d-es tella.
Xaṭi	Xaṭi, netta yusi.
Wa jin	Wa jin wa nah
Uhu	Uhu, wa lli xsey ad k-iniy
Wa..... c (i)	Wa yenfaε ci

e) Imerna n usurdu ney ccek

Imerna n usurdu	imediyaten
At γimi	At γimi yeqqim.
Miggu	Miggu tinsa.
zman....., zman.....	Zman ad γzun, zman ad agjen.
Waqila	Waqila wa t-ufin c
Balak	Balak, wa d-ußsin c

Taggrayt

ya unagaru n uhric-wu n teslaqt n tesnalya nezma ad nini belli niwad ya yeswi i nggig ssat-nney mani i nezma ad nemmud tamgerd jar sant tagayin tigejdanin n umawal amaziy isem d umyag.

Lxilaf ney tamgerda i yellan jer isem d umag gi tantala taznatit, ayed temgerd tameqqant tettban-d g talya n ticrad-nsen (tigejdanin, tisuddimin, d timazzayin.).

Talya n yisem d umyag temgarad; isem yeskanu-t-id ticrad-ns tigejdanin (tawsit, amdan, addad.) d ticrad-niđnint, ma ayed amyag yeskanu-t-id amatar udmawan, d ufeggag-ns, d ticrad-niđnint.

V. Taggrayt

tamatut

V. Taggrayt

tamatut

Taggrayt tamatut

Tazrawt-ney ayed tin i yutfen g tayult n tesnilest. Mani i tessawal f usentel n uglam g uswir asnalyan, n yikket n tmeslayt n tantala taznatit, ayed tameslayt n At Seid. Mani i ngigg tasleqt g temsiselt, d tasnalya.

G taggara n tezrawt nezma ad nini belli niwed ya yiswi-ney i yellan ayed aglam d usekkanu n yettewlen d tulmisin n tmeslayt n At Seid g uswir n temsiselt, d win tesnalya.

G uswir n temsiselt nufu Ittewlen-ninu:

- Wa ya-s llint c tigalin tizenzayin i d-kant seg tigalin tiggayin am: [b], [d], [g], [k], [t].
- Wa ya-s llint c tigalin tiganculwiyin am: [g°], [k°], [q°], [y°].
- G ugsusru n yimesla ufayen nufu gi tmeslayt-tu atas n tufayin i yellant gi tmeslayt n At Seid am: [s], [z], [t̪], [r̪], [m], [w], [b], [l].
- G tmeslayt-tu wa ya-s llint c tigalin tigyanzayin am: [t̪s], [d̪z], [t̪š], [d̪ž].
- Nufu day belli yellan cra n usmeskel gi tmeslayt-tu am:
/r/ → /h/, /h̪/, /ɛ/, /l/, 0.
/g/ → /j/.
/k/ → /c/.

Tulmisin n tesnalya i nufu g tmeslayt n At Seid ela ahsab ifxfawen i nezzun :

❖ Ixef n yisem

- Nufu ktant tihrayin n usiley n usget (ten, in, awan, at, awen, awin).
- Addad amaruz g teznatit wa ya-s yelli c azal ameqqan yezma umsiwel ad ten-yegg ney wa ten-yettgi c.
- Isem n wallal wa yettwasily c s “S”.

- Amqim awṣil n yisem n timmarawt yettwaqen s tenzayt “N”, d tenzayt “D”.
- Talya n urbib ameskan n ubdar wa telli c, anamek-ns yettas-d s talyiwin n urbib ameskan n tiżin ney n waggug.
- Arbib ameskan n tiġent llant ya-s sent talyiwin, ikket taħerfit tniqdenħt ayed tuddist.

❖ Ixef n umyag

- Imqimen iwsilin n tenzayt gi teznatit tella ya-sen caeđ n talyiwin: tagezzalt, tazegrart, tazegrart mlih.
- Amqim ameskan n tiżin d win waggug yezma ad yass yid-s amassay “ayen”, d yezma ad yass iman-nens.
- Amqim ameskan n ubder talya-ns wa tilli, yella yiżil anamk-ns id yettasen s talya n umqim ameskan n tiżin ney win waggug.
- Amqim ameskan n tiġent yettas-d s sent talyiwin, ikket ayed taħerfit tniqdenħt ayed tuddist.

❖ Ixef n umyag: talya n umyag g teznatit wa yemxalf c talyiwin n tmaziżt s umata, nufu berk g amatar udmawen n umyag n tyara, udem wis caeđ amalay llan ya-s sent n talyiwin (y---), d talya tilemt (----).

- Amatar n umayun ifetti g wunti asget.

❖ Ixef n yiwuranen

- Ma yeqqnen ya talya n yiwuranen wa telli c tamgerda tameqqant, nettat d timeslayin n tmaziżt s umata.
- Gi tmeslayt-tu n At Seid tinzay tassen-d s talyiwin tigezzalin am: (f, ya, si, d.).

S wammu nezma ad nini belli nsiwed ya yiswi-ney i yellan ayed asbyen n yettewlen d tulmisin n tmeslayt n At Səid i yellan gi temnaqt n Timimun (Gurara), g uswir n temsiselt d tesnalya.

G cad leqdic tillin wuguren, ihi daxetta g leqdic-ney nemgaw d-sen, g wagraw n wammud, d wuguren g tasleqt dax tatt, uguren-ninu ayed :

- ✓ Llan cra n talyiwin n wawalen wa banen c tay gen, mi tella tamserti gar wawalen.
- ✓ Wa lin c leqdicat i yettwaggen f tmaslayt-tu, d mi lan druset.
- ✓ Lbeed n wannar.

Tazrawt-tu ayed tin i ngigg gi uswir n Master, ad netmenni ad tilli ayed tnast i ya næzem tifelwin n usebas usnan n iksiðnint tezrawin timeqqanin f tantala-tu, tantala taznatit.

Ad nessaram ad tilli ayed i ya yaenin i tutlayt n tmaziyt s umata, d tantala taznatit s l Xuşus.

VI. Ummuy n

yidlisen

Ummuy n yidlisen

- AISSOU (O.), 2008, *étude comparée de deux parlers kabyles, (Parler d'Aokas & d'Irjen)*, mémoire de magister, Université de Bejaia.
- BASSET (A.), 1952, *La langue berbère*, Oxford University Presse, London.
- BERKAI (A.), 2015, *Timsirin d yiluymen n temsiselt / tasniselt*, Université de Bejaia.
- BELLIL (R.), 2006, *Textes zenetes du Gurara*, CNRPAH, Alger.
- CHAKER (S.), 1991, “Eléments de prosodie berbère, quelques données exploratoires”, in *Etudes et Documents berbères*, N13, Paris.
- DUBOIS (J.), 1999, *Dictionnaire de linguistique et de sciences de language*, Ed. Larousse Bordas/VUEF, Paris.
- IDIR (A.), 2009, *Description morphosyntaxique d'un parler Kabyle, (le parler d'Akfadou région de Bejaia)*, mémoire de magister, Université de Bejaia.
- MADOUUI (Kh.), 1995, *Contribution à la géographie linguistique de la petite kabylie*, mémoire de magistère, Université de Bejaia.
- MALBBERJ (B.), 1993, *La phonétique*, PUF, Paris.
- NAIT-ZERRAD (K.), 1995, *Grammaire du berbère contemporain (kabyle) : morphologie*, ENAG, Alger.
- QUITOUT (M.), 1997, *Grammaire berbère (Rifan, Tamazight, Chleuh, Kabyle)*, l'Harmattan, Paris.
- RABEHI (A.), 1994 : *Description du parler d'Aokas (Ait Mhend), Algérie, Bejaia. Morphasyntaxe*, mémoire de magister, Université de Bejaia.
- SADIQI (F.), 1997, *Grammaire du berbère*, l'Harmattan, Paris.

VII. Tijentad

VIII. Ammud

Ammud

01) Ađris ameżwa

1. [Tanut taməzwaḥt i s-d-ffyən waman]
2. [Anədwəl, anəsnuqeb iki-dət tanut]
3. [At-nəsnuqəb ikət ya yikket, anemmud igən səqqaq binathum]
4. [Ayən səqqaq kəmmi d-s ya nilli ?]
5. [A də-s tilli sətta ləmmīrat, təmmanya ləmmīrat gg səqqaq]
6. [Bin ikət tanut d yikət tanut anaḥ amən ya]
7. [Nəttag-as nəffad, aywa cad bin tanut d tanut igən nəffad]
8. [Yəlla yifli gg təlla mya n tanut, əla ḥsab ləbeadət n tmuḥt d lebeadeət yyifli]
9. [ayən tanut taməzwaḥt, cad ikket la tnəṭṭa ya yikət al waxt-in i d-uşal ya tmuḥt]
10. [nhar i d-nuşal ya tmuḥt, nuşal-d ya ya tmuḥt, anəmmud ləmmajra]
11. [la nəggu-d s wamən la lan gg lard]
12. [la ggun-d talyən-d, talyən-d al waxt-in i la nəggarəb-d ya tmuḥt a s-nəmmud ləmmajra]
13. [ayən lməjra a tt-nəqqan s tlaxt d yəḍyaγən]
14. [iḍin wa ya-nəy təlli ssima, wa təlli c ssima]
15. [waxt-in id-nəqqən ayən ləmmajra as d-s s-is nass ya watəf n tmuḥt]
16. [ad-s nəggig taqəṣrit, həd i təgg-as tahlabt]
17. [ayəd iggən nəḍya am cyal lmizan]
18. [ayən nəḍya ad inuqqab, ad yəmmud tixubad]
19. [ayən txubad ad yas akəyyal wwaman ad ikəyyəl ayən txubad]
20. [cad ikət txubiṭ ad d-s issən kəmmi i d-s illan]
21. [kəmmi id-tnəṭṭa naman, umbaed ayən naman ad zərbəeəan gg tmuḥt]
22. [yəlla wi yəgən llan ya-s ḥawəl, yəlla wi yəggən llan ya-s drus]
23. [cad iggən ad yaff elahsab aman i ya-s illan]

24. [bik aməzwa anəewa ayən naman kullu at-nəewa]
25. [as-nəggig luḥ at-nəewa ad-s nəlqa ihi kəmmi naman i d-s illan]
26. [at-nəzzun atən-nəfqa, ammin is-itinin ḍarb]
27. [ad sufyən, ihi ayən nəfli-wu ihit-cayu kəmmi n lhəbt naman]
28. [waxt-in it-njəmməl gae gg mkan ad-s nəlqa mya lhəbt]
29. [nəcni ad-nas anəlqa lqum n tmuht təlla ya-sən təlt myat həbba]
30. [annal ayən mya ff ayən təlt mya, Wu llant ya-s mya as-nucc mya]
31. [Cad iggen elahsab ayən txubiṭ i nəeddəl gg ayən təħllabt]
32. [aman i ya-s illan]
33. [ayəd manək i la tżunən iflan]
34. [nəttəg-as tiṭ yifli, ayən-tən ig səg təfylən aman]
35. [səg ayən tiṭ la nxəddəm ya lliż tiniż-ak]
36. [cag ikət as-nəmmud nəffad ya yikət ayəd tanutin ya]
37. [nəcni amkan i nəlqa lərd tuəa yəttuṭa-d ff biddən, lard wa təkni, lard hamacyət]
38. [nədwəl-d at-nəqqən ayəd lməjra at-nəqqən s yəḍyaġən d təllaxt]
39. [at-nəşdabḍab ad iffut gg ayən nəffad la yəḍabḍab ya wa tmatad c aman]
40. [amkan i gg nəlqa lərd shihyət ayəd adyay wa yəttuṭi c nttəjat amən ya iεεəra.]
41. [la għġun waman yir kəss ff tanut atəmmatad aman, wa s-nəttəgig ya gae lməjra]
42. [ad-asən ya jajj n tmuht ayəd adday, təlla gg waxbu ya wazlulay]
43. [ayən tiṭ təffay-d s ljiħət lləjbəl la ntəzlul y-s-is al tamuht]
44. [ad-təedəl ayəd tiġuni al miexad tiġent-təns ad yəggū tiġent]
45. [kul yum səg békri ya békri ad yass ad yəlqa tiġent-təns təxema s waman]
46. [ad iraħ ad illəg gg iga-nəs ad issu səjjur-nəs d tizayin-nəs]
47. [miggu ayəd ləxdmət i yəggən təkta ifli yəeni idie mellih ad yekka ubariħ gg tmuht]
48. [atəffay gae midən ya yayən nəfli yumayən təlt yam waxt-in i tid-xədmən]

49. [miggu ayəd yıl lxədmət n ukkab, cag mara aneidi i yiksən ad xədmən]
50. [ad rahən ad assən iniğnin, ad rahən ela xır]
51. [nəffudat la qađən ya s zman, nəcni yıl ntəbbi cal]
52. [mâ eəmri wa nəlqi gg ayən saəa-tu, makan c]
53. [qlil wi ya nənda yəfli,nəttəbaeş yıl ma yəlla yəfli la yəddiə]
54. [bac mi yənqəz nəy ci, bac ad zaydən aman]
55. [təlla lhəbbət yəlla nəş yəlla tultayən yəlla təlt yəlla aqırat(d)]
56. [cag 24 aqırad ayəd lhəbbət, ayəd manək i nffqa nəcni lhəbbət]
57. [4 n ləqraṛṛət ayəd sudus, sən i d sudus ayəd təlt]
58. [Təllata id sudus ayəd nəş, 4 id sudus ayəd tultayən n lhəbbət]
- 59.[6 id sudus ayəd lhəbbət, Sətt sdas ayəd 24 qırat]
60. [llan iflan igən mun, llan iflan i nid i la nədda]
61. [iđin tinin-nanəy-d təlla da366 nifli, wa layənni iđu wa təlli]
62. [iđu yalla da-di ya-nnəy 12-13 yyifli,ayəd kəmmi]

02) ađris wis sen

ifli⁴⁷

1. [ifli, manək immud ?]
2. [ad əyzun ikkət tanut dadi,]
3. [ad iħan eəcrin ney tlatin mitra ad ayzun ikkət niğnin.]
4. [ikkət f iddis n ikkət sag ikkət kəm i təbəad f tanut niğnin.]
5. [ad ayzun, lwəqt i waslən tamal a s-nuqbən ikkət ya ikkət.]
6. [illa ifli a talqid des aləf tanutin, nəy 500. Illa win n 50,]
7. [win eəcrin tanutin. Sag ifli ela hsab timyar-əns.]
8. [manək illa məqqə ad səlkən waman.]
9. [tanut taməżwah a təlqid g leumq-əns 40 illa 50 mitra.]

⁴⁷ BELLIL (R.), 2006. 35.

- 10.[a tazəd ya tinət a təlqid 39 nəy 38 mitra aləməad i d-wəşlən əla wəjh lərđ,]
- 11.[ggun waman f lərđ. Iwa, dinni, a taf tiyuni.]
- 12.[sag týuni ad iqqen ifli aməqqan,]
- 13.[ittaf aməqqan suýru.]
- 14.[ad iqqən aməqqan s barra n tmuht ad yattəf ya tmuht.]
- 15.[lwaqət mi yuttəf ya tmuht,]
- 16.[ad ggən taqəşrit ad ʐunən.]
- 17.[sag taqbilt nəy sag ljhāt a tawi ləhq-əns :]
- 18.[eəcra tixbuđin, ad təlqid eəcrin, 15,5... əla hsab şwarda-nsən.]
- 19.[sag iggən kəm təxbuđin illan g tqəşrit taməzwaħt.]
- 20.[ad ዞħən ya wamən wa niðnin ad ʐunən.]
- 21.[sag mkan i waşlən ad ʐunən,]
- 22.[ad mudden ikkət taqəşrit.]
- 23.[jar igran a təlqid taqəşrit.]
- 24.[sag iggən ad yaf ləhq-əns:]
- 25.[wa təlla ya-s 10 iqəcđan, wa 5, wa 4 əla hsab lwərt.]
- 26.[təlqa la tuttəf ayən týuni ya igga,]
- 27.[təmmud d-əs tijjənt.]
- 28.[tijjənt təedəl s tlayt.]
- 29.[illa ya-s anfif i s-təlləg.]
- 30.[sag anfif a təlləg ya tahga ad rahən wamən ya igəmunən i ya fəlhən.]
- 31.[ay d manək.]
- 32.[lwəqt itđie dax-ta ay d manək təlla ya-s təlt iyyam g ləam tawiza.]
- 33.[a təxdam gaε biddən,]
- 34.[am wu ya ma illa am wu ya wa yəlli.]
- 35.[mbaəd təlt iyyam ad bdan lqum tiqamt.]
- 36.[akəb n aman tmuddən-tən (sbisyal) tiqamt i yəfli mi yđie.]
- 37.[sag ifli a s-əggən rəbea biddən nəy xəmsa i xədmən labas aeli-hum,]

- 38.[ad εədlən ad muccən ayən aman.]
- 39.[nhar i ɖiən ad fyən ayən lqum ad εədlən ayən ca wu.]
- 40.[a s-is kəmlən tiqqamt,]
- 41.[ad fyən lqum ad jəməən day s iqəcudən.]
- 42.[gal εəcra alaf i wqəcud, 15 alaf i iwqəcud.]
43. [kəm iqəcudən i s-illan g ayən əfli ?]
- 44.[illa ifli m illa mya iqəcudən illa wən 70,]
- 45.[illa wən 200... elə hsab iflan.]
- 46.[ad jəməən dax ayən şwarda,]
- 47.[ad muddən ixidən i ya nəxdəm ayən ifli.]
- 48.[ay d manək s-işsir.]
- 49.[g ayən nhaç immut ifli ad siwlən gaε bidən.]
- 50.[gal ifli illa immut.]
- 51.[xaṭər ifli immud ȳir am bnatəm.]
- 52.[təlla d-əs taməgna,]
- 53.[llan ya-s ifassən,]
- 54.[llan ya-s iđman təlla ya-s tadist,]
- 55.[llant ya-s tinsa... Amkan i s-ibda ay d taməgna-as.]
- 56.[g ammas ay d iđman d ifassən, itəbəə]
57. [amuya am bnatəm.]
- 58.[lwəqt iđie ifli aman-ns,]
- 59.[a k-innin biddən “ifli la yəmmut ”.]
- 60.[ad iṭwabi uganga d uqəllal,]
- 61.[ad iṭwawət : “lŷit-ət, lŷit-ət ! iwa, ussit-əd ya ifli la yəmmut”]
- 62.[gaε la tsəwlən biddən : “ mani gi yəmmut ayən ifli, g iđman-əns nəy tinsa-ns nəy taməgna-ns ? ”.]
- 63.[gal la yəmmut gi tməgna-ns.]
- 64.[ah ! taməgna tuəa axwati.]
- 65.[illiq şah, biddən usbihən,]

- 66.[tanut tuεa.]
- 67.[miggu tinsa, tinsa labas.]
- 68.[dyaε n tinsa labas wi d-yusən ad isəllək.]
- 69.[u başah taməgna ula tadist ula iğman,]
70. [ad ixəş biddən leuqal i ya nəgsa.]
71. [wa gi wu d-yusən ad igsan.]
- 72.[xatər illa ifli yəeda,]
73. [illa ifli yuεa,]
74. [illa ifli ihwən wa gi wu d-yusən ad igsa.]
75. [Jar tanut tu niğnin ittaf anfad (mi taxsəd s taərabt : taməl).]
76. [wah, nəkən-t a təffəy sgi tu ya tu, ittaf anfad.]
77. [illa ya-s iggən unfif g ammas bac lwəqt i d-kkən waman wa yətdiə ci.]
78. [aman la təffyən ya-s yir akəb akəb wa tədiəən.]
79. [illa dax-ta ifli i mi llan iqqlulan.]
80. [a təlqid təlla d-əs ikkət lməjra.]
- 81.[mbaəd ad təbeən aman mani g illan ad ʐunən f sənt a təlqid yuli ya lqəblət,]
- 82.[mbaəd ad idwəlla ya-s. Iwa,]
- 83.[a təlqid sən iqqlulan am bunadəm-ya.]
- 84.[iggən irrah ya wammu igidən ya wammu.]
- 85.[sag aqkul mani lqan aman la təbeən-tən aləməad i d-ʂəwşlən aman ya tmuht.]
- 86.[llan iflan dax-tnin taffen isəmamən,]
- 87.[aman-nsən səmamət,]
- 88.[təlla d-sən tisənt. Maya?]
- 89.[tassen-d s aday n igran.]
- 90.[ayən iflan-innin yir iziman n igran.]
- 91.[ad ʐəyən ad əlqan iziman n igran.]

- 92.[iwa, taffən aman-əns səmum həq iziman.]
- 93.[ayəd yir ayən itəlgən biddən ajənna ad dəwlən gsan gi tanutin.]
- 94.[ad dewlən iziman, aman-nsən səmamən.]
- 95.[ittaf amuya isəmamən.]
- 96.[la şəlhən ayən aman isəmamən i cci ləhwayəj am tazzayt, xizzu, ləbşəl]
- 97.[ma d- itənkərən s ajənna lard wa yənfae ci.]
- 98.[bla tizzayin. U bəssah,]
- 99.[ma d-itənkərən s adu lard gae nəfəənt.]
100. [illa lwəqt aləməad nəqsən waman.]
101. [ad iđie ifli a t- təbeən a t-xədmən gae a t-əlqan wa li yyut ula d aman.]
102. [ad zəydən tanutin s ujənna n tməgna.]
103. [rəbəa, xamsa sətta tanutin, alecra gae.]
104. [a t-ədwəl ayən tməgna ayəd iđman-ya]
105. [taməgna n ifli a təkka s ujənna-ya]
106. [bac ad dəəmən waman ya tanut.]
107. [ay d manək.]

03) Ađris wis caeed

Tawiza⁴⁸

- 1- [tawiza, ntəmmud-it i yəfli, i tindrən, i kulci.]
- 2- [nhar immut ifli,]
- 3- [ad itəwwət uqəllal a tieidən : “alyitu, lyita”]
- 4- [yir a təsləd i wqəllal d uganga a təsnəd ifli la yəmmut,]
- 5- [biddən gae ad fyən ad rahən ya yəfli.]
- 6- [təlla lxədmət n yumayən,]

⁴⁸ BELLIL (R.), 2006, 57.

- 7- [tin n təlt iyyam, simant, εəcr iyyam... ayəd tawza.]
- 8- [tawiza n tidrin dax-tat,]
- 9- [ad yili iggən isuggu ad iska tiddahət-əns.]
- 10- [Iwa, şwarda wa llin, wa yzəmmu ad isitəf ixidamən.]
- 11- [g ayen lwəqt, ntəg tawiza,]
- 12- [nətəawan jar-anəy,]
- 13- [had itəawan had a nsəllək tidrin-nay.]
- 14- [lyamat iməzwa,]
- 15- [cək d aytma-k twəjdəm-d uṭṭub d tlayt.]
- 16- [nhar tsakka, nhar aməzwa i tmənda tsakka,]
- 17- [a təwjəd tixsi a tyas tixsi taməqqant d tuşbiht.]
- 18- [ad iəiḍ gaə i tmuht gi tməzgida,]
- 19- [ad yinni i biddən f ahəca a tənda tasəl-ya.]
- 20- [ad assən kul tmuht, məqqa məzzi.]
- 21- [ayən tixsi a t-əccən ayəd əlfətər-nsən ad skən ayən nhar.iwa.]
- 22- [axtini tamuht gaə a təjmaə təmmud lfaydət taməqqant.]
- 23- [nhar day aşdəbdəb, a sən-neiḍ ad assən.]
- 24- [nhar i təlla ya-k lxədmət a sən-teiḍəd]
- 25- [gi tməzgida “hər-awən, aəca ay d tawiza n tidrin.” Ad assən.]
- 26- [təlla day tawiza n igran.]
- 27- [gi tubər, nhar i ya nəkkaz iməndi ula xizzu,]
- 28- [lhajja taməqqant g igran,]
- 29- [ntəmmud tawiza.]
- 30- [gal : “ hira-wət ahəca, flan la ysuggu ad ikkaz.”]
- 31- [iḍu a nnah ya wu,]
- 32- [ahəca annah ya mmi-s n εəmmi,]
- 33- [nəy a ləjiran-inu.]
- 34- [ayəd manək i təmmud tawiza.]